

**UCHWAŁA NR XXV/144/21
RADY GMINY PAPOWO BISKUPIE**

z dnia 31 marca 2021 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Papowo Biskupie na lata 2021-2024

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020 r. poz. 713; zm.: Dz. U. z 2020 r. poz. 1378) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282, 782, 1378), po uzyskaniu opinii Kujawsko-pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

**Rada Gminy Papowo Biskupie
uchwała, co następuje:**

§ 1. Uchwała się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Papowo Biskupie na lata 2021-2024 w brzmieniu załącznika do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Papowo Biskupie.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Przewodniczący Rady Gminy

mgr Rafał Jeziorny

Załącznik do uchwały Nr XXV/144/21
Rady Gminy Papowo Biskupie
z dnia 31 marca 2021 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY PAPOWO BISKUPIE NA LATA 2021-2024

OPRACOWANIE:
Jakub Danielski
gez.wroclaw@gmail.com

STYCZEŃ 2021

Spis treści

1. Wstęp
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
  - 4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
  - 5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy
  - 5.2. Charakterystyka zasobów oraz stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy
    - 5.2.1. Charakterystyka gminy
    - 5.2.2. Zarys historii obszaru gminy
  - 5.3. Dziedzictwo materialne – zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy
  - 5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony
    - 5.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków
    - 5.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków
    - 5.4.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego
  - 5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków
    - 5.5.1. Obiekty stanowiące własność gminy
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami
  - 9.1. Dotacje
  - 9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe
    - 9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
  - 9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – zagraniczne
10. Bibliografia
11. Spis tabel i zdjęć
12. Załączniki

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe jako jeden z podstawowych aspektów życia i działalności człowieka, kształtuje związki międzyludzkie i określa tożsamość i świadomość społeczności. Obiekty zabytkowe stanowią cenny element kultury, który wpływa na kształtowanie się otoczenia człowieka współczesnego, mający wszechstronny wpływ na jego życie codzienne. Bogactwo i różnorodność dziedzictwa, należycie pielęgnowane i wykorzystane, powinny stanowić jeden z głównych czynników rozwoju życia społeczno-gospodarczego.

Po zapoczątkowaniu w Polsce przemian ustrojowych pojawiły się nowe zjawiska i postawy wobec problemu ochrony dorobku i spuścizny minionych pokoleń. Zaczynamy postrzegać dziedzictwo kulturowe jako jedną z ważniejszych gałęzi życia gospodarczego, która może generować znaczne zyski. Przejawem nowego podejścia władz do roli dziedzictwa kulturowego było przyjęcie 23 lipca 2003 r. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która zastępując starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., na nowo zdefiniowała pojęcia z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i określiła politykę państwa oraz powinności władz państwowych i samorządowych w tej dziedzinie. Ustawa zobowiązuje organy samorządu do sporządzania co cztery lata Programów opieki nad zabytkami. Niniejsze opracowanie stanowi wypełnienie ustawowego obowiązku.

Przedmiotem Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Papowo Biskupie na lata 2021-2024, zwanego w dalszej części opracowania GPOnZ jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Papowo Biskupie. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

GPOnZ sporządzany jest przez Wójta, następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Gminy. GPOnZ ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Wójt przedstawia Radzie Gminy sprawozdanie z wykonania GPOnZ.

GPOnZ to dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Głównym odbiorcą GPOnZ jest lokalna wspólnota samorządowa. W zamierzeniu beneficjentami GPOnZ mają stać się nie tylko prywatni właściciele czy użytkownicy obiektów zabytkowych, ale również mieszkańcy gminy. Istotnym celem GPOnZ jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego.

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Papowo Biskupie na lata 2016-2019. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 282 ze zm.) stanowi podstawę prawną opracowania GPOnZ. Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony, określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- 1) **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:
  - **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.
  - **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; ust. 2: Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.
  - **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.
- 2) **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 282 ze zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **Art. 3**, który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **Art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

b) cmentarzyskami,

c) kurhanami,

d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

1) wpis do rejestru zabytków;

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

2) uznanie za pomnik historii;

3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **Art. 16 ust. 1**: „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **Art. 17**, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18**: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

– **Art. 19**, który wskazuje, że: „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

– **Art. 20**, który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **Art. 21**: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **Art. 22**: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **Art. 89** który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków”.

3) **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 713 ze zm.), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i

przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

- 4) **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 293 ze zm.);
- 5) **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1333);
- 6) **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1219 ze zm.);
- 7) **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 55 ze zm.);
- 8) **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. z 2020 r. poz. 65 ze zm.);
- 9) **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194);
- 10) **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1057);
- 11) **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa** (Dz. U. z 2015 r. poz. 774 ze zm.);
- 12) **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (Dz. U. z 2018 r. poz. 1609);
- 13) **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenie rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz. U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661);
- 14) **Rozporządzenie z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz. U. z 2019 r. poz. 1886);
- 15) **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674);
- 16) **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304);
- 17) **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- 18) **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);

- 19) **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- 20) **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- 21) **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 902);
- 22) **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1479).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- 23) **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (Dz. U. z 2020 r. poz. 164).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

GPOnZ jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPOnZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowego gminy. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

1) Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

Głównym celem projektu Programu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. W okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe podzielone na kierunki działania, tj.:
Cel szczegółowy 1: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego”, podzielony na kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

Cel szczegółowy 2: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami”, podzielony na kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

Cel szczegółowy 3: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa”, podzielony na kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości.
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

2) Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR) została przyjęta uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Głównym celem SOR jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1). Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2). Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

– Wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

3) **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030**

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (SRKS) została przyjęta uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. Stanowi kontynuację i aktualizację Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest zatem wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

– obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,

– obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,

– obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmocniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo

kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, Rozwój i wzmocnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmocnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmocniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmocniania uczestnictwa w kulturze,
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane z pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza powyżej 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

- Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu.
- Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100 rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego.
- Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwi budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziałanie odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego.
- Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość.
- Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmocnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

SRKS definiuje również dodatkowe projekty strategiczne, które nie znalazły się w SOR. Zostały one opisane we wcześniejszych fragmentach niniejszego dokumentu poświęconych poszczególnym celom SRKS. Lista projektów strategicznych SRKS obejmuje:

- Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac

konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej oparty na zasobach kulturowych.

4) Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030

Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030 została przyjęta uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich,
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy wynikające z dokumentów na poziomie wojewódzkim i powiatowym. GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.

- **wojewódzkim:** Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030+, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego (projekt), Strategia rozwoju turystyki województwa kujawsko-pomorskiego, Kontrakt Terytorialny Województwa Kujawsko-Pomorskiego;
- **powiatowym:** Strategia rozwoju powiatu chełmińskiego na lata 2015-2025, Strategia Obszaru Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Chełmińskiego.

1) Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030+

Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030+ została przyjęta uchwałą nr XXVIII/399/20 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 21 grudnia 2020 r. Strategia jest sporządzana dla okresu 2021-2030.

W dokumencie przedstawiono aktualną sytuację w województwie, opisano główne kierunki rozwoju w takich dziedzinach jak: gospodarka, infrastruktura, kultura, turystyka.

W Strategii sformułowano kierunki rozwoju wyróżniane w ramach celów operacyjnych. W obszarze dziedzictwa kulturowego wskazano:

– Rozwój edukacji regionalnej i lokalnej: Kierunek dotyczy wszelkiego rodzaju działań o charakterze edukacyjnym, promocyjnym lub organizacyjnym związanych z rozwojem edukacji regionalnej i lokalnej. Dotyczy także wyposażenia mieszkańców regionu w wiedzę i nowoczesne materiały w zakresie edukacji regionalnej i lokalnej oraz rozwijania zainteresowań młodzieży literaturą, historią, geografiami, zabytkami, przyrodą, tradycją i kulturą regionu.

– Ochrona, zachowanie, odnowa, wzmacnianie i promocja dziedzictwa kulturowego województwa: Kierunek ma charakter ogólny i dotyczy wszystkich działań mających na celu ochronę, zachowanie, wzmacnianie potencjału oraz promocję dziedzictwa kulturowego województwa. Do tego kierunku zaliczają się także działania ratownicze wobec obiektów i obszarów będących częścią środowiska kulturowego województwa, zachowanie tradycyjnej kultury wiejskiej, ochrona, zachowanie, konserwacja i szeroko rozumiana poprawa dobrostanu historycznych budowli zabytkowych, obiektów architektury, budownictwa czy zespołów urbanistycznych, dziedzictwa ginących zawodów, wsparcie powstających drobnych kolekcji, tworzenia nowych oraz rozwoju istniejących zbiorów muzealnych i skansenów, będących częścią środowiska kulturowego województwa. Kierunek obejmuje także obiekty sakralne (w tym elementy ich wyposażenia).

– Adaptacja obiektów dziedzictwa kulturowego dla celów publicznych i komercyjnych: Kierunek dotyczy wykorzystania obiektów dziedzictwa kulturowego dla celów np. prowadzenia instytucji kultury, edukacji, działalności noclegowych, gastronomicznych, handlu, innego rodzaju usług publicznych lub komercyjnych. Obejmuje działania mające na celu ich adaptację do nowych funkcji przy zachowaniu obostrzeń konserwatorskich. Głównym celem działań jest ochrona obiektów istotnych dla dziedzictwa kultury poprzez nadanie im możliwości pełnienia funkcji publicznych lub komercyjnych, wskutek czego niezbędne będzie utrzymywanie ich we właściwym stanie technicznym, pod nadzorem służb konserwatorskich.

– Wykorzystanie lokalnych walorów przyrodniczych i kulturowych dla rozwoju działalności gospodarczych o charakterze turystycznym: Kierunek dotyczy działań związanych z realizacją zagospodarowania i prowadzeniem działalności gospodarczej adresowanej do osób przybywających z uwagi na obecność walorów przyrodniczych, walorów dziedzictwa kultury lub jakichkolwiek innych specyficznych walorów niepowiązanych ze środowiskiem przyrodniczym lub kulturowym, które generują ruch przyjazdowy, jak np. przemysły kreatywne w tym turystyka kreatywna. W szczególności dotyczy to tworzenia nowych i rozwoju istniejących, ukierunkowanych na obsługę ruchu turystycznego: działalności noclegowych, działalności gastronomicznych, działalności transportowych, wypożyczalni sprzętu, innego rodzaju placówek usługowych i handlowych.

– Tworzenie i zagospodarowanie szlaków turystycznych wraz z infrastrukturą towarzyszącą: Kierunek dotyczy ogółu działań mających na celu tworzenie i zagospodarowanie szlaków turystycznych, służących udostępnianiu walorów środowiskowych i kulturowych (potencjałów endogenicznych), oraz stanowiących infrastrukturę wzmacniającą atrakcyjność turystyczną danego obszaru.

– Tworzenie nowych i rozwój istniejących tras rowerowych o znaczeniu turystycznym i rekreacyjnym: Kierunek dotyczy ogółu działań mających na celu tworzenie i rozwój tras rowerowych oraz towarzyszącej im infrastruktury, istotnych dla udostępniania walorów środowiskowych i kulturowych (potencjałów endogenicznych), stanowiących infrastrukturę wzmacniającą atrakcyjność turystyczną danego obszaru, jak też istotnych dla zaspokajania potrzeb rekreacyjnych lokalnej społeczności.

Wśród sformułowanych celów można wskazać cel główny: Dostępna przestrzeń i czyste środowisko, powiązany z dziedzictwem kulturowym regionu – „Artefakty przeszłości symbolem tożsamości regionalnej” – Projekt zakłada wyeksponowanie lokalnych i regionalnych wyróżników kulturowych (założenia rezydencjalne odgrywające w przeszłości ważną rolę w kreowaniu patriotyzmu i postępu, rewitalizację i zagospodarowanie, a także odbudowę miejsc, obiektów zabytkowych i pozostałości specyficznego dla regionu dziedzictwa kulturowego. Wsparcie opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego – wsparcie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych prowadzonych przy obiektach zabytkowych położonych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. Projekt ma bezpośrednie przełożenia na

zagadnienia rozwoju społecznego poprzez zachowanie, odnowę, przywracanie, eksponowanie przestrzeni i obiektów istotnych dla kształtowania tożsamości narodowej, regionalnej i lokalnej.

W Strategii nie zostały wskazane ani wyróżnione obiekty z terenu gminy Papowo Biskupie. Nie wyznaczono także zadań bezpośrednio dla terenu gminy.

2) Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego (projekt)

Projekt opracowania Planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego został ukończony w 2018 r. Plan nie został dotychczas uchwalony.

Jest to najważniejszy, obok strategii rozwoju województwa dokument, będący narzędziem planowania przestrzennego koordynującym zamierzenia rozwojowe samorządu na szczeblu wojewódzkim.

Kierunki polityki przestrzennej stanowią deklarację Samorządu Województwa do określonego sposobu postępowania dla realizacji i osiągnięcia przyjętych celów. Przyporządkowane kierunkom działania obejmują oprócz inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym przedsięwzięcia wynikające z obowiązujących w województwie dokumentów programowych. Dla ochrony zabytków wskazano: Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego dla rozwoju funkcji turystycznej i rekreacyjnej. Bogactwo przyrodnicze jak i różnorodność zasobów dziedzictwa kulturowego województwa kujawsko-pomorskiego to potencjał możliwy do wykorzystania z uwzględnieniem zasad ochrony, dla rozwoju turystyki w regionie. Właściwe zagospodarowanie i ukierunkowana promocja działań turystycznych mogą przyczynić się do wzrostu konkurencyjności województwa. Działania zmierzające do kształtowania rozwoju turystyki na terenie województwa, mają na celu zaspokojenie potrzeb poznawczych zasobów dziedzictwa przyrodniczego i bogactwa kulturowego województwa jak również wzbogacenie oferty pozostałych form działalności turystycznej dla wzmocnienia konkurencyjności regionu. Ważnym elementem stanowiącym wypełnienie zagospodarowania turystycznego są szlaki turystyczne zarówno o zasięgu ponadregionalnym jak i regionalnym. Kompleksowe zagospodarowanie szlaków turystycznych już funkcjonujących oraz wytyczanie i organizowanie nowych szlaków ma zapewnić stworzenie spójnego i sprawnego systemu, dla integracji obszarów turystycznych województwa i powiązań międzyregionalnych.

Działania województwa ukierunkowane będą na promocję cennych miejsc oraz unikatowych produktów turystycznych stanowiących wizytówkę regionu. Dla pełnego i sprawnego funkcjonowania oferty turystycznej województwa konieczne jest stworzenie spójnej sieci informacji turystycznej wykorzystującej nowoczesne technologie i lokalizowanej w miejscach koncentracji ruchu turystycznego.

W polityce województwa uwzględniono m.in.:

- wspomaganie rozwoju obiektów turystycznych i kulturalnych oraz rejonów turystycznych przy zapewnieniu dostępności komunikacyjnej i zachowaniu zasad ładu przestrzennego;
- wspieranie przedsięwzięć kompleksowego zagospodarowania szlaków turystycznych już funkcjonujących oraz wspomaganie inicjatyw tworzenia nowych szlaków;
- wspieranie przedsięwzięć turystycznego wykorzystania drogi wodnej E-40 i E-70 z Wielką Pętlą Wielkopolski;
- wspomaganie przedsięwzięć przy tworzeniu spójnego systemu dróg rowerowych wzdłuż istniejących i nowo projektowanych ciągów komunikacyjnych dla zwiększenia dostępności wybranych miejsc i poprawy bezpieczeństwa użytkowników;
- wspomaganie przedsięwzięć związanych z tworzeniem zintegrowanego systemu informacji turystycznej;
- promocję i przedsięwzięcia wspomagające dla tworzenia markowego wizerunku regionu na bazie.

Zalecenia:

- podejmowanie działań mających na celu odciążenie terenów przeinwestowanych turystycznie na rzecz wykreowania nowych obszarów turystycznych, których istniejące walory są dotychczas niedostatecznie wykorzystywane;
- tworzenie spójnej koncepcji rozwoju turystyki łączącej projekty poszczególnych gmin przy wykorzystaniu walorów przyrodniczych i kulturowych oraz rozwoju bazy sportowej i rekreacyjnej;
- eksponowanie i czytelne oznakowanie obiektów zabytkowych i miejsc historycznych;

- podejmowanie działań dla koordynacji systemu szlaków turystycznych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego oraz w powiązaniu z województwami ościennymi;
- tworzenie warunków dla lokalizacji campingu i caravaningu.

Wśród obiektów architektury i budownictwa wymieniono m.in. zamki, które stanowią jeden z rodzajów budownictwa obronnego, które na terenie województwa kujawsko-pomorskiego wznoszone były od czasów średniowiecza. Wyróżniono ruiny zamku w Papowie Biskupim. Z terenu gminy wskazano także pałac w Jeleńcu.

3) Strategia rozwoju turystyki województwa kujawsko-Pomorskiego

Strategia rozwoju turystyki województwa kujawsko-pomorskiego została przyjęta uchwałą nr XXV/303/04 przez Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego dnia 31 sierpnia 2004 r.

Celem nadrzędnym jest podniesienie konkurencyjności i atrakcyjności turystycznej województwa. Jednym z celów strategicznych jest zwiększenie ruchu turystycznego. Został on rozpisany na kilka celów operacyjnych, w tym:

- dbałość o zasoby środowiska kulturowego i przyrodniczego – cel zostanie osiągnięty poprzez realizację przypisanych zadań, w tym renowację zasobów dziedzictwa kulturowego o szczególnym znaczeniu dla turystyki;
- rozwój produktu turystycznego województwa – cel zostanie osiągnięty poprzez realizację przypisanych zadań, w tym wzmacnianie funkcji kulturalnej miast oraz wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla zwiększenia ruchu krajoznawczego.

W zakresie dziedzictwa kulturowego opisano zabytki oraz podkreślono, że obszar województwa kujawsko-pomorskiego należy do jednych z bogatszych w skali kraju w zasoby środowiska kulturowego. Szereg miejscowości z terenu województwa posiada obiekty lub zespoły obiektów o istotnym znaczeniu dla dziedzictwa kultury narodowej pełniące jednocześnie ważną rolę w generowaniu lub obsłudze ruchu turystycznego o znaczeniu krajowym i ponadregionalnym. Wśród tych obiektów wskazano ruiny zamku w Papowie Biskupim.

4) Kontrakt Terytorialny dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Kontrakt Terytorialny Województwa Kujawsko-Pomorskiego to umowa zawarta pomiędzy Ministrem Infrastruktury i Rozwoju a Województwem Kujawsko-Pomorskim, reprezentowanym przez Zarząd Województwa.

Kontrakt sporządzany jest z uwagi na potrzebę koordynacji działań z zakresu polityki rozwoju, podejmowanych przez stronę rządową i stronę samorządową w województwach w celu zwiększenia skuteczności i efektywności tych działań oraz efektywności wydatkowania środków publicznych. Kontrakt obowiązuje w latach 2014-2023. Źródłami jego finansowania są w szczególności: budżet państwa, budżet województwa, budżety innych jednostek samorządu terytorialnego, środki pozostałych jednostek sektora finansów publicznych, środki państwowych funduszy celowych i inne środki publiczne oraz były środki przeznaczone na realizację właściwych programów operacyjnych na lata 2014-2020

W Kontrakcie, w obszarze ochrony zabytków zapisano następujące cele rozwojowe wraz z określonymi kierunkami działań na terenie województwa, dla których Strony Kontraktu deklarują wolę współpracy przy ich realizacji:

- lepsze wykorzystanie istniejącego potencjału przyrodniczego i kulturowego województwa;
- kompleksowa rewitalizacja dzielnic i miast o wysokim nasileniu niekorzystnych zjawisk społecznych i gospodarczych.

Dla celu lepszego wykorzystania istniejącego potencjału przyrodniczego i kulturowego województwa Strony Kontraktu podejmą działania na rzecz uzyskania dodatkowych środków z innych źródeł niż źródła dostępne w ramach właściwych programów operacyjnych, zaś strona rządowa podejmie starania na rzecz kontynuacji finansowego wsparcia inwestycji z zakresu kultury, w szczególności ochrony zabytków, na zasadach określonych dla właściwych źródeł finansowania, pod warunkiem dostępności środków finansowych w ramach tych źródeł.

W Kontrakcie ustalona została lista przedsięwzięć priorytetowych i warunki ich realizacji. Oczekiwanym rezultatem przedsięwzięć z zakresu kultury i dziedzictwa narodowego i regionalnego jest poprawa dostępności do dóbr i usług kultury. Lista przedsięwzięć priorytetowych może ulec weryfikacji na zasadach określonych w Kontrakcie.

Projekty, które zostały włączone na listę Kontraktów Terytorialnych, mogły ubiegać się o dofinansowanie w konkursach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 (Oś priorytetowa VIII Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury). Obecnie nie ma danych dotyczących nowych środków finansowania.

5) Strategia rozwoju powiatu chełmińskiego na lata 2015-2025

Strategia rozwoju powiatu chełmińskiego na lata 2015-2025 została przyjęta uchwałą nr 289/14 przez Zarząd Powiatu w Chełmnie z dnia 29 września 2014 r. Strategia to jeden z najważniejszych dokumentów przygotowywanych przez samorząd powiatu. Określa priorytety i cele polityki rozwoju społeczno-gospodarczego prowadzonego na obszarze Powiatu.

W Strategii wymieniono obiekty wpisane do rejestru zabytków w poszczególnych gminach powiatu. Na terenie powiatu chełmińskiego występują liczne zabytki architektury, które reprezentują różne style architektoniczne, ze znaczną przewagą stylu gotyckiego. Oprócz zabytków nieruchomych na terenie powiatu chełmińskiego występują również miejsca pamięci związane z wydarzeniami I i II wojny światowej – pomniki i cmentarze. Część obiektów będących własnością gmin, którym brakuje środków finansowych na renowację zabytków, które uległy całkowitemu lub częściowemu zniszczeniu. W najlepszym stanie znajdują się obiekty, które zostały zaadaptowane do celów społecznych. Właściwe wyeksponowanie i promowanie istniejących zabytków jako dobra kultury powiatu i świadectwo ciekawej historii rodów dworskich, może stać się jednym z bodźców przyciągających na teren powiatu turystów.

Gmina Papowo Biskupie została scharakteryzowana jako atrakcyjna pod względem walorów turystycznych. pomimo wieku obiektów turystycznej bazy wypoczynkowej. Szansę na stworzenie w przyszłości bazy turystycznej stwarza przepięknie położone Jezioro Papowskie. Przez Papowo Biskupie przebiega czerwony szlak turystyczny – szlak „Zamków i miejsc martyrologii narodu polskiego” ze względu na istniejące w Papowie Biskupim ruiny zamku krzyżackiego z XIII w. i kościoła św. Mikołaja z XIV w., które wyróżniono jako najcenniejsze zabytki na obszarze gminy.

W Strategii scharakteryzowano zagadnienie turystyki na terenie powiatu. Jest to obszar atrakcyjny turystycznie, który obfituje w liczne osobliwości przyrodnicze oraz cenne obiekty kulturowe, będące pozostałością wielowiekowej, bogatej historii ziemi chełmińskiej. Przy podjęciu odpowiednich działań inwestycyjnych w zakresie rozwoju infrastruktury turystycznej teren powiatu może stać się atrakcyjnym miejscem do wypoczynku oraz uprawiania aktywnej turystyki. Atutami powiatu mogący sprzyjać rozwojowi turystyki są:

- korzystne położenie w aspekcie historycznym – historyczna Ziemia Chełmińska;
- korzystne położenie z punktu widzenia osi hydrograficznej, którą tworzy rzeka Wisła oraz jej dopływy: rzeka Browina oraz Kanał Starogrodzki;
- walory i zasoby ekologiczne w postaci rezerwatów i pomników przyrody;
- zabytki kultury materialnej (kościół, zespoły pałacowo-parkowe, wykopaliska archeologiczne);
- imprezy kulturalne o znaczeniu regionalnym i krajowym organizowane przez poszczególne gminy powiatu;
- baza sportowo-rekreacyjna (basen, boiska, sale gimnastyczne, ścieżki rowerowe, liczne miejsca do grilla i wypoczynku);
- istniejąca baza noclegowa, tj. hotele, kwatery prywatne, gospodarstwa agroturystyczne.

Wśród wyznaczonych celów operacyjnych nie wyznaczono celów operacyjnych, które bezpośrednio dotyczą obszaru ochrony i opieki nad zabytkami.

6) Strategia Obszaru Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Chełmińskiego

Strategia Obszaru Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Chełmińskiego została przyjęta uchwałą nr 5/18 Komitetu Sterującego Obszaru Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Chełmińskiego z dnia 2.10.2018 r. To dokument, który zawiera syntetyczną diagnozę, cele rozwojowe, wskaźniki do osiągnięcia w obszarze, priorytety inwestycyjne, tryb i zasady wyboru projektów, listę przedsięwzięć przewidzianych do realizacji, instrumenty realizacji, system wdrażania i monitorowania. W skład Obszaru Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Chełmińskiego wchodzi 7 gmin, w tym gmina Papowo Biskupie.

W Strategii zamieszczono wykaz obiektów zabytkowych z terenu Powiatu Chełmińskiego wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych. Podkreślono, że rozwojowi sektora turystycznego sprzyja duża atrakcyjność terenu powiatu pod względem przyrodniczym, historycznym i kulturalnym. Są to m.in. zabytki materialne, przyrodnicze obszary chronione, Wisła, jeziora, pomniki i rezerваты przyrody. Turystyka może stać się poważną szansą rozwojową pod warunkiem zrealizowania wielu nowych inwestycji i skutecznej promocji.

Wśród obszarów problemowych wymagających rewitalizacji zgłoszonych przez samorządy wskazano m.in. gminę Papowo Biskupie. Jako obszary problemowe wymagające rewitalizacji wskazano tereny popegeerowskie z terenu gminy, w których szczególnie widoczne jest ubóstwo i problemy społeczne. W sferze materialnej rewitalizacji wymagają w głównej mierze zabytkowe pałace i parki przydworskie. Przyczyny wskazania obszaru jako problemowy to: patologie; ubóstwo; bezrobocie; rodziny wielodzietne. Gmina nie posiada i nie planuje sporządzenia programów rewitalizacyjnych.

W dokumencie przedstawiono priorytety inwestycyjne stanowiące uszczegółowienie celów. Celom strategicznym przyporządkowane cele operacyjne pełniące rolę priorytetów inwestycyjnych, wynikających z dokonanej diagnozy i warsztatów. Przedstawiono metody realizacji celów, zasięg terytorialny działań oraz wskaźniki dla poszczególnych celów. Dla działań związanych z obszarem dziedzictwa kulturowego regionu wskazano m.in.:

Cel strategiczny nr II. ROZWÓJ GOSPODARCZY GENERUJĄCY NOWE MIEJSCA PRACY.

Priorytet inwestycyjny/cel operacyjny: II.3. Rozwój oferty usług w sektorze turystycznym.

Przedsięwzięcia rozwijające i promujące ofertę turystyczną ORSG:

- Zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i historycznego;
- Wsparcie rewitalizacji cennych zabytków o cennych walorach przyrodniczych i architektonicznych.

Dla terenu gminy Papowo Biskupie przedstawiono następujące propozycje projektów rezerwowych:

1. Podkreślenie walorów historyczno-kulturowych kościoła parafialnego pw. Św. Mikołaja Papowie poprzez ich iluminacje (I kwartał 2019 r., IV kwartał 2020);
2. Prace konserwatorskie na ruinach zamku krzyżackiego w Papowie Biskupim (I kwartał 2017 r., IV kwartał 2018 r.).

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Władze samorządowe w procesie zarządzania gminą kierują się wytycznymi zawartymi w sporządzonych na poziomie gminnym opracowań, które obejmują całokształt zjawisk i czynników istotnych dla lokalnego rozwoju. GPOnZ jest zgodny z innymi dokumentami gminnymi dotyczącymi różnych aspektów życia społeczno-gospodarczego.

1) Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego został opracowany dla poszczególnych obiektów w 2005 r. Wykonany został zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

2) Strategia rozwoju Gminy Papowo Biskupie na lata 2017-2023

Strategia rozwoju Gminy Papowo Biskupie na lata 2017-2023 została przyjęta uchwałą nr XXIII/129/17 Rady Gminy Papowo Biskupie z dnia 16 maja 2017 r. To dokument mający na celu ułatwienie sprawnego i efektywnego zarządzania gminą, a także jasne wskazanie priorytetów i kierunków działań Urzędu Gminy wskazanych przez mieszkańców.

W Strategii określono wizję, misję oraz cele strategiczne, wokół których skoncentrowane są cele operacyjne i działania priorytetowe.

Wizja Papowo Biskupie – gminą atrakcyjną do zamieszkania i prowadzenia działalności gospodarczej, zapewniającą wysoką jakość życia mieszkańców poprzez innowacyjną gospodarkę i zachowanie zrównoważonego rozwoju

Misja – Tworzenie warunków do zintegrowanego rozwoju społecznego i gospodarczego, oraz zapewnienie wysokiej jakości życia mieszkańców w oparciu o lokalne dziedzictwo naturalne i kulturowe.

W obszarze ochrony zabytków oraz dziedzictwa kulturowego gminy można wskazać następujące cele wraz z przypisanymi im zadaniami:

Cel strategiczny 1 Rozwój społeczno-gospodarczy.

Działanie 1.1.4 Wzbogacenie oferty rekreacyjno-kulturowej.

Zadania:

- Organizacja imprez kulturalnych i rozrywkowych (festynów, koncertów);
- Ożywienie działalności świetlic wiejskich;
- Ożywienie działalności Gminnego Ośrodka Kultury poprzez zwiększenie i podniesienie jakości oferowanych usług.

Cel operacyjny 1.2 Rozwój przedsiębiorczości i wzrost atrakcyjności gminy.

Działanie 1.2.1 Rozwój przedsiębiorczości, w tym usług turystycznych i agroturystycznych w gminie.

Zadania:

- Promocja produktów produkowanych przez lokalne gospodarstwa agroturystyczne w tym ekologicznych;

Działanie 1.2.2 Działalność promocyjna gminy.

Zadania:

- Przygotowanie materiałów promocyjnych, gadżetów ulotek informacyjnych o gminie;
- Promocja gminy w ramach LGD;
- Promocja gminy podczas wyjazdów kół zainteresowań i lokalnych klubów.
- Wdrożenie systemu informacji cyfrowej w gminie (e-urząd).

Działanie 1.2.4 Wsparcie działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i historycznego.

Zadania:

- Zabezpieczanie obiektów zabytkowych wraz z zagospodarowaniem przyległego otoczenia;
- Podnoszenie walorów obiektów zabytkowych poprzez wykonanie iluminacji świetlnych;
- Upowszechnianie lokalnej kultury i rzemiosła;
- Organizacja wydarzeń kulturowych i historycznych;
- Aktualizacja gminnego programu ochrony zabytków oraz programu ochrony zabytków archeologicznych.

Działanie 2.2.2. Działania rewitalizacyjne.

Zadania:

- Opracowanie gminnego programu rewitalizacji na lata 2017-2023;
- Rewitalizacja centrum wsi Storlus, Zegartowice i Niemczyk.

W Strategii wskazano obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków, chronione z mocy prawa oraz obszary nieobjęte wyżej wymienioną formą ochrony. Polityka zagospodarowania przestrzennego gminy powinna być ukierunkowana na uszanowanie posiadanych zasobów, ich ochronę oraz wykorzystanie jako czynnika dynamizującego rozwój gminy. Do dzisiaj zachowało się większość pałaców/dworów oraz część zabudowań folwarcznych. W najgorszym stanie są parki podworskie.

3) Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania Gminy Papowo Biskupie

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania Gminy Papowo Biskupie zostało przyjęte uchwałą nr IV/19/15 Rady Gminy Papowo Biskupie z dnia 26 stycznia 2015 r. Poprzednio obowiązujące studium zostało przyjęte uchwałą nr XI/67/99 Rady Gminy Papowo Biskupie z dnia 28 października 1999 r.

Studium jest narzędziem kształtowania polityki przestrzennej samorządu. Głównym zadaniem Studium jest określenie polityki przestrzennej gminy, wpisanej w politykę przestrzenną państwa oraz ogólnych kierunków i zasad zagospodarowania przestrzennego gminy. Studium ma także za zadanie sformułowanie lokalnych uwarunkowań, celów i programów rozwoju, tym samym jest dokumentem wytyczającym ogólną politykę przestrzenną gminy i jednocześnie posiada charakter wytycznych do sporządzenia miejscowych

W Studium szczegółowo przedstawiono stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

W dokumencie podkreślono, że dla prowadzenia właściwej ochrony zabytków na terenie gminy Papowo Biskupie należy opracować studium wartości kulturowych zawierające szczegółową analizę zachowanych wartości kulturowych oraz wytyczne dotyczące ich ochrony. Niniejsze opracowanie byłoby też dobrym atutem do ubiegania się o dofinansowanie ochrony zabytków (w tym m.in. remonty, prace porządkowe, promocja wartości kulturowych gminy) ze środków unijnych. Bardzo ważne jest prowadzenie szerokiej działalności informacyjnej wśród lokalnej społeczności, uświadamianie o posiadanych wartościach kulturowych gminy oraz prowadzenie działań promujących.

Wyznaczone zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- Założenia dworsko-parkowe – podlegają ochronie jako kompleksy o wartości zabytkowej, a parki także przyrodniczej i ekologicznej, o dużych walorach krajobrazowych. Ochroną objęte są wszystkie elementy historycznej struktury przestrzennej tj. pałac lub dwór, park, zespół zabudowań gospodarczych, zespół czworaków oraz pozostałe obiekty i elementy zagospodarowania terenu, układ dróg, ogrodzenia i bramy. W procesie przekształceń własnościowych należy przestrzegać zasady integralności zabytkowych założeń dworsko i pałacowo-parkowych. Obowiązuje zakaz parcelacji bądź innego dzielenia parków, a w przypadku występowania różnych użytkowników – dążenie do scalenia i ustanowienia jednego zarządcy. Dopuszczalne jest lokalizowanie na ich terenie budynków, wprowadzanie infrastruktury technicznej (urządzeń i sieci wodociągowych lub kanalizacyjnych, energetycznych itp.), niwelacje ziemne bądź zmiana warunków środowiska np. melioracje należy przeprowadzać tak, aby nie powodować zanikania stawów stanowiących ważny element parków. Zlokalizowane na terenach parków budynki, budowle lub urządzenia, kolidujące z funkcją parku, należy przewidzieć do likwidacji, dyslokacji poza teren parku. Zmiany użytkowania, adaptacje i remonty budynków wchodzących w skład zespołów tj. dworu, zabudowań gospodarczych i czworaków,

a także rewaloryzacja parków powinny być poprzedzone opracowaniem specjalistycznych dokumentacji zagospodarowania przestrzeni konsultowanymi z właściwymi służbami ochrony zabytków.

– Cmentarze – utrzymanie istniejących historycznych cmentarzy w zachowanej formie, w szczególności cennych nagrobków, zadrzewień i ogrodzeń. Prowadzenie bieżących prac porządkowych oraz konserwacje i renowacje powinny opierać się o specjalistyczne opracowania konsultowane z właściwymi służbami ochrony zabytków. Teren nieczynnego cmentarza w Dubielnie powinien zostać utrzymany jako teren zieleni i oznakowany, np. w formie tablicy z rysem historycznym.

– Ruiny zamku – powinny być zachowane w obecnej formie i stanowić atrakcję turystyczną gminy. Zamek wymaga przeprowadzenia prac porządkowych oraz zabezpieczających obiekt jako trwałą ruinę. Ważne jest również uporządkowanie terenów przyległych do zamku, w tym terenów założenia pałacowo-parkowego, w szczególności likwidacja zabudowy substandardowej oraz uporządkowanie i odtworzenie zieleni.

– Pozostałe obiekty architektury i techniki – zachowanie obiektów w dobrym stanie technicznym, dążenie do odtworzenia historycznego wyglądu zabytkowych obiektów. Ważnym zadaniem gminy jest wsparcie właścicieli obiektów przez pomoc w pozyskiwaniu środków finansowych na remont oraz prowadzenie działań promocyjnych. Należy również chronić malownicze przydrożne kapliczki charakterystyczne dla wiejskiego krajobrazu gminy.

– Stanowiska archeologiczne – dzielą się na dwie grupy z uwagi na zróżnicowane warunki ochrony konserwatorskiej: stanowiska eksponowane, posiadające własną ekspozycję terenową – grodziska w Jeleniu i Żyglądzie podlegają bezwzględnej ochronie z zakazem jakichkolwiek ingerencji w substancję stanowiska, oraz stanowiska nieeksponowane, nie posiadające ekspozycji terenowej – tereny przez nie zajmowane są dostępne na cele inwestycyjne pod warunkiem uprzedniego przeprowadzenia badań archeologicznych, których formę określają właściwe służby ochrony zabytków.

5.2. Charakterystyka zasobów oraz stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka gminy

Gmina Papowo Biskupie jest to gmina wiejska, usytuowana w granicach powiatu chełmińskiego, w środkowo-zach. części województwa kujawsko-pomorskiego, Pod względem administracyjnym graniczy: od płn. z gminą Stolno, od płn.-wsch. z gminą Lisewo, od pld. i pld.-wsch. z gminą Chełmża oraz od zachodu z gminą Kijewo Królewskie.

Gmina dzieli się na 8 sołectw, obejmujących łącznie 14 miejscowości. W skład gminy wchodzi następujące sołectwa: Dubielno, Firlus, Folgowo, Jeleniec, Niemczyk, Papowo Biskupie, Zegartowice, Żygląd oraz miejscowości Fałęcin, Kucborek, Nowy Dwór Królewski, Staw, Storlus, Wrocławki. Siedzibą gminy jest Papowo Biskupie.

Obszar gminy leży na prowincji Niż Środkoeuropejski, podprowincji Pojezierze Południowobałtyckie, na obszarze makroregionu Pojezierza Chełmińsko-Dobrzyńskiego, w mezoregionie Pojezierze Chełmińskie. Znajduje się w obrębie Wysoczyzny Chełmińskiej.

Obszar gminy usytuowany jest w dorzeczu dolnej Wisły, w zlewniach jej dwóch dopływów: zach. i pld. część gminy znajduje się w zlewni Browiny, zwanej także Frybą (częściowo w zlewni Strugi Papowskiej – dopływu Browiny), natomiast płn. i wsch. część gminy leży w zlewni Kanału Głównego, a ściśle jego dopływu – Strugi Żaki. W zach. części gminy znajduje się jezioro Papowskie.

Lasy na terenie gminy zajmują łącznie powierzchnię 37 ha, co stanowi zaledwie 0,5% ogólnej powierzchni gminy. Znajdują się głównie w dolinie Browiny. Natomiast na obszarze gminy licznie występują parki podworskie w miejscowościach: Dubielno (0,6 ha), Fałęcin (2,8 ha), Jeleniec (2,8 ha), Kucborek (1,3 ha), Młyńsk (0,5 ha), Niemczyk (1,3 ha), Nowy Dwór Królewski (2,0 ha), Papowo Biskupie (2,44 i 1,5 ha), Staw (1,3 ha), Storlus (1,5 ha), Wrocławki (1,62 ha), Zegartowice (2,7 ha) i Żygląd (1,0 ha).

Na terenie gminy występują pomniki przyrody: najczęściej są to pojedyncze, wiekowe drzewa lub ich skupienia: 8 dębów w parku we wsi Fałęcin, 3 dęby w parku we wsi Jeleniec, 2 drzewa (buk pospolity i robinia akacjowa) w parku we wsi Zegartowice, 3 drzewa (2 dęby) w parku we wsi Nowy Dwór, 2 dęby w parku koło dworu i ruin zamku w Papowie Biskupim, dąb szypułkowy we wsi Dubielno, 4 drzewa (2 dęby szypułkowe i 2 buki pospolite) w parku w miejscowości Jeleniec. Ponadto występują ciągi szpalerowych zadrzewień wzdłuż dróg m.in. Zegartowice-Papowo, Papowo-Dubielno, Papowo-Firlus.

Przez zachodni skraj gminy przebiega droga krajowa nr 1 (łącząca Cieszyn z Gdańskiem) oraz linia kolejowa, jednotorowa, relacji Toruń-Grudziądz z jednym przystankiem osobowym w miejscowości Firlus i stacją we Wrocławkach.

KULTURA i TURYSTYKA

Główną jednostką prowadzącą działalność kulturalną na obszarze gminy Papowie Biskupim jest Gminny Ośrodek Kultury (GOK), w ramach którego działają różne koła zainteresowań, zespoły, kluby i teatryk. GOK jest inicjatorem wielu imprez i festynów, które odbywają się na terenie gminy, a także organizatorem zajęć dla dzieci i młodzieży w trakcie wakacji letnich i zimowych. Znaczącą rolę w życiu kulturalnym gminy odgrywa również Koło Gospodyń Wiejskich, które organizuje różnego rodzaju pokazy m.in. sztuki kulinarnej, układania bukietów, stroików świątecznych, a także szkolenia i kursy. Ponadto w Papowie Biskupim ma swoją siedzibę Gminna Biblioteka Publiczna, której filia działa też w Dubielnie.

Jedynymi elementami zagospodarowania turystycznego na terenie gminy są oznakowane szlaki turystyczne: czerwony Chełmno-Kornatowo oraz dwa żółte Firlus-Ryńsk oraz Papowo Biskupie-Chełmża

5.2.2. Zarys historii obszaru gminy

Historia gminy Papowo Biskupie jest bogata i różnorodna, o czym świadczą obiekty w krajobrazie gminy oraz potwierdzają liczne źródła historyczne. Niewątpliwie przeszłość gminy jest silnie związana z ziemią chełmińską.

W najstarszych dokumentach nazwa miejscowości występuje jako Papouo (1222 r.), Papowe (1284 r.), Popow (1326 r.), Papav lub Papaw (1327 r.) i Pfaffendorf (1554 r.). Nie jest znana dokładnie etymologia tej nazwy. Z dokumentów wynika, że pojawiła się ona w chwili przejścia na własność duchowną – biskupów płockich. Przydomek „biskupie” Papowo otrzymało po 1505 r., kiedy przeszło na własność stolicy biskupstwa chełmińskiego. Od tego momentu zaczyna być upowszechniana nazwa Papowo Biskupie.

Pierwsza wzmianka o miejscowości Papowo pochodzi z dnia 5 sierpnia 1222 r. Dotyczy ona przekazania miejscowości przez biskupa płockiego Gedko – biskupowi Chrystianowi. Dla ułatwienia działalności misyjnej w Prusach, książę Konrad M. nadał część Ziemi Chełmińskiej biskupowi Chrystianowi, a pozostałą część Zakonowi Krzyżackiemu w 1228 r. Już na początku swojego panowania Krzyżacy wybrali na ośrodek administracyjny osadę Papowo. Na pocz. lat 80-tych XIII w. utworzyli Komturię Papowską i rozpoczęli budowę zamku, którą ukończono na przełomie XIII/ XIV w. Zamek otoczony był dwiema fosami (siedziba komturstwa, później wójtostwa zakonnego). Mieściły się w nim: kapitułarz, kaplica, refektarz, pokoje mieszkalne na pierwszym piętrze oraz spichlerze w ostatniej kondygnacji. Przy zamku znajdowało się przedzamcze z budynkami administracyjnymi i gospodarczymi. W czasie, w którym powstał zamek, w Papowie powstał także kościół murowany pw. św. Mikołaja. Niewątpliwie na terenie miejscowości istniały także inne zabudowania mieszkalno-gospodarcze m.in.: karczma, kuźnia oraz młyn z wiatrakiem. Papowo przeżywało w tym okresie prawdziwy rozkwit.

Papowo było siedzibą Komtura do czasu bitwy pod Grunwaldem. Po bitwie grunwaldzkiej Krzyżacy utworzyli w Papowie prokuratorię. Koniec działania prokuratorii papowskiej jest ściśle związany z wybuchem wojny trzynastoletniej w 1454 r. Ma to związek z działalnością Związku Pruskiego. Po II pokoju toruńskim w 1466 r. Ziemia Chełmińska wróciła w granice Królestwa Polskiego.

Przez kilkadziesiąt lat Papowo wraz z okolicznymi osadami wchodziło w skład dóbr królewskich – do 1505 r. było siedzibą starosty. W skład Starostwa wchodził najprawdopodobniej dawny obszar Komturii. Starostami papowskimi byli m.in.: Gabriel Bażyński (lata 1458-1474), Jan Bażyński (ok. 1476 r.), Bartłomiej Trostha (ok. 1502 r.), Franciszek Esken (ok. 1503 r.) Warto dodać, że Starostwo Papowskie wchodziło w skład województwa Chełmińskiego i funkcjonowało do 1505 r.

Istotnym wydarzeniem było nadanie w dniu 26 maja 1505 r. przez Króla Aleksandra Jagiellończyka Papowa wraz z podległym mu okręgiem biskupowi chełmińskiemu - Mikołajowi Charapickiemu. Od tego momentu ziemie te weszły w skład dóbr stołowych biskupów chełmińskich. W porównaniu do okresu średniowiecza, pozycja Papowa mocno podupadła, ale nadal podtrzymywany jest charakter gospodarczy.

Ziemie wchodzące w skład własności biskupiej, podzielone były na tzw. klucze. Początkowo Papowo wchodziło w skład klucza starogrodzkiego. Z upływem czasu jednak grupę wsi związanych z Papowem wydzielono i utworzono klucz papowski, w skład którego weszły wsie: Chrapice, Dubielno, Dziemiony, Folgowo, Nowy Dwór, Papowo Biskupie, Staw, Trzebcz Królewski, Zegartowice.

Wskutek I rozbioru Polski Ziemia Chełmińska w całości weszła do państwa pruskiego. Dawne Prusy Królewskie nazwano Prusami Zachodnimi. Ziemia Chełmińska znalazła się w składzie prowincji ze stolicą w Kwidzynie. Rząd pruski skonfiskował dobra kościelne i tak przestał istnieć klucz papowski w dobrach biskupa. Obszar dzisiejszej gminy znalazł się w powiatach: chełmińskim i toruńskim. Przez cały XIX w. ludność czynem manifestowała swój patriotyzm i przywiązanie do polskości.

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. Papowo weszło w skład województwa Pomorskiego, ze stolicą w Toruniu. Podział administracyjny w stosunku do okresu zaborów nie uległ zmianie i nadal część wsi, wchodzących w skład dzisiejszej gminy, przypadła powiatowi chełmińskiemu, część toruńskiemu. Okres międzywojenny był gwałtownym rozwojem cywilizacyjnym dla obszaru gminy.

Po wojnie przywrócono województwo pomorskie. Wprowadzono nowy podział administracyjny. Papowo zostało ośrodkiem gminnym do 1954 r. Rok 1959 przynosi połączenie gromady w Firlusie i Papowie. Organem władzy stało się wówczas Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej. W 1973 r. przywrócono gminy, a dwa lata później zlikwidowano powiaty i wprowadzono dwustopniowy podział administracyjny. Gmina Papowo Biskupie była jedną z 49 gmin nowo – powstałego województwa toruńskiego. W granicach gminy znalazły się wsie: Dubielno, Fałęcin, Firlus, Folgowo, Jeleniec, Kucborek, Niemczyk, Nowy Dwór Królewski, Papowo Biskupie, Staw, Storlus, Wrocławki, Zegartowice i Żygląd.

Zasadnicze zmiany przyniósł pocz. lat 90-tych. Reforma w 1997 r. przywróciła powiaty i gmina znalazła się w granicach województwa kujawsko-pomorskiego utworzonego z połączenia trzech województw – bydgoskiego, toruńskiego i wrocławskiego.

Poniżej przedstawiono zarys historii poszczególnych miejscowości gminy Papowo Biskupie:

Dubielno

Dawne nazwy miejscowości: Dubel, Tubelle (1341 r.), Dubelno (1570 r.), Dubeln (1910 r.).

Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1341 r. W średniowieczu wieś należała do komturstwa, następnie do prokuratorstwa papowskiego. W 1505 r. miejscowość należała do dóbr stołowych biskupów chełmińskich. W 1757 r. właścicielem wsi był Florian Elzanowski. W 1772 r. wieś przeszła do pruskich domen królewskich. W okresie międzywojennym właścicielem majątku dworskiego był Ferdynand Butzmann, który w 1936 r. wybudował pałac. Właścicielem majątku był również Leon Czarliński (1835-1918).

Fałęcin

Dawne nazwy miejscowości: Polanche ? (1222 r.), Dietterichsdorff, Ditterichsdorff (1438 r.), Fallentzin (1510 r.), Valencino (1528 r.), Falenczin (1789 r.), Dietrichsdof (1866 r.).

Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1222 r., kiedy prawdopodobnie Konrad Mazowiecki nadał biskupowi Chrystianowi wieś Fałęcin, którą posiadał wcześniej (koniec XII w.) Komes Żyra. W czasach krzyżackich wieś należała do komturstwa, a następnie prokuratorstwa papowskiego. W 1505 r. wieś przeszła na własność biskupów chełmińskich. Późniejsi właściciele to: 1570 r. Łukasz Głuchowski, 1697 r. Fałęcki, Kruczyński, 1755 r. Wolski, 1789r. Rutkowski, 1794 r. Szydłowski, 1802r. Piniński, 1905 r. Jordan von

Krocher, 1909 - 1934 r. Karl Strebe, 1934-1945 r. Hans Strebe. Po II wojnie światowej ziemia przeszła na własność Zakładu Rolnego w Zegartowicach.

Firlus

Dawne nazwy miejscowości: Fedelhusen (1411 r.), Firlusz (1525 r.), Ferliusz (1525 r.), Firlis (1525 r.).

Pierwsze informacje w źródłach pisanych pochodzą z 1411 r. Pierwszy imienny spis ludności pochodzi z 1773 r. Miejscowość liczyła wtedy 67 osób.

Folgowo

Dawne nazwy miejscowości: Hillebrandisdorff (1438 r.), Hylmensdorff (1438 r.), Hildebrandisdorff (1438 r.), Folgowo (1570 r.).

Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1438 r. W późnym średniowieczu wieś należała do klucza papowskiego. W 1438 r. Folgowo musiało płacić czynsz do zakonu krzyżackiego. Później wieś należała do powiatu chełmińskiego. W 1446 r. wieś występowała w sporze o utrzymanie rowu nawadniającego. W 1505 r. przeszła na własność biskupów chełmińskich. W 1773 r. był pierwszy spis ludności w miejscowości. Wieś wtedy liczyła 74 osoby. W czasie II wojny światowej zginął mieszkaniec wsi Stanisław Łęgowski (urodzony w 1882 r.). Miejscowość należała do klucza papowskiego.

Jeleniec

Dawne nazwy miejscowości: Gelencz, Gelen (1222 r.), Jeleniecz (1570 r.), Gelens (1866 r.).

Na obszarze wsi już w wczesnym średniowieczu na wyspie znajdowała się osada. Pierwsza wzmianka w źródle pisanim o miejscowości pochodzi z 1222 r. Pod koniec XII w. wieś należała do wojewody mazowieckiego Żyry. W 1222 r. Konrad I Mazowiecki przekazał wieś do biskupa Chrystiana. W latach 1423-1424 wieś była podzielona na kilka własności rycerskich. W czasach zaborów należała do powiatu chełmińskiego. W okresie międzywojennym i w czasie II wojny światowej właścicielami majątku w Jeleńcu była rodzina Winter. Wcześniej właścicielką była Małgorzata Bischoff. Po II wojnie światowej ziemię przejął Skarb Państwa.

Kucborek

Dawne nazwy miejscowości: Kucbork (folwark; 1725 r.), Kuczborek al. Papowo (1877 r.), Paulshof (1883 r.), Paulshof (1887 r.).

Wieś powstała w średniowieczu. Obszar miejscowości przez wiele wieków należał do Papowa Biskupiego. Były to tak zwane wolne dobra sołtysie. Dopiero od 1877 r. wieś zaczęła występować jako samodzielna miejscowość pod nazwą Paulshof. Właścicielami późniejszego obszaru Kucborka byli: do 1772 r. Michał Nawrocki, od 1796 r. Andrychowicz, od 1822 r. Johann Menna, od 1840 r. Franz August Schutze, od 1843 r. Adolf Stoboy, od 1850 r. Carl Adolf Stoboy, od 1892 r. Hugo Meyer. Przed wojną wieś i znajdujący się w niej dwór należały do kapitana Andrzejewskiego. Po I wojnie światowej Piłsudzki podarował ziemię majorowi Bronisławowi Grucy. Po II wojnie światowej (do 1954 r.) ziemię dzierżawiła Spółdzielnia Produkcyjna w Papowie Biskupim. Po 1954 r. teren ten kupił Bogdan Domiracki. Rodzina Domirackich mieszka we wsi do dziś.

Niemczyk

Dawne nazwy miejscowości: Bartilnicz, Bartilwicz (1423-1424), Barthlomeicz (1570 r.).

Pierwsza wzmianka w źródle pisanim pochodzi z lat 1423-1424. W średniowieczu Niemczyk leżał w granicach komturstwa, później do prokuratorstwa papowskiego. Była to własność rycerska. Późniejszymi właścicielami miejscowości byli: Niemcz (1570 r.), Pieczewski, Żegleński, Głuchowski (1667 r.), Szczuka (1746 r.), Gąsiorowski (1795 r.), Wangenheim (1806 r.). Od XIX w. do 1945 r. właścicielami wsi była rodzina Witte. Później Niemczyk został upaństwowiony.

Nowy Dwór Królewski

Dawne nazwy miejscowości: Nuwenhof (1398 r.), Nuwenhuf, Nuwemhoff, Koenigliche Neuho.

Po raz pierwszy wzmiankowana w 1398 r. W średniowieczu wieś należała do komturstwa, później prokuratorstwa papowskiego, tworzyła z pobliskimi miejscowościami tzw. klucz papowski. W latach 1398-1421 mieścił się tu folwark Zakonu Krzyżackiego. Od 1505 r. wieś była własnością biskupów chełmińskich. Od 1772 r. wieś przeszła pod własność Prus Zachodnich, w departamencie kwidzyńskim. W czasie rozbiorów Polski znajdowała się w powiecie chełmińskim. W XIX w. nastąpiło wybrukowanie i utwardzenie dróg. W tym czasie cała miejscowość należała do rodziny Wittów (wraz z Niemczykiem). Po I wojnie światowej miejscowość otrzymał w spadku Gerhard. Po II wojnie światowej folwark należący wcześniej do Gerharda Witte znacjonalizowano i przedzielono do Państwowego Funduszu Ziemi.

Staw

Dawne nazwy miejscowości: Stabe (1398 r.), Stab, Stebin, Stob, Staw (1602 r.).

W okresie V wieku p.n.e. byli już mieszkańcy na terenach wsi, na co mogą wskazywać ślady grobowców. Do XV w. była to wieś czynszowa w komturstwie papowskim. W czasach zaborów działała szkoła.

Storlus

Dawne nazwy miejscowości: Storloes (1255 r., 1409 r.), Stulitz (ok. 1400 r.), Sturluz, Storschewal, Starczewald, Storlusz (1570 r.).

Wzmiankowana po raz pierwszy w 1255 r. Nazwa miejscowości pochodzi od brata Zakonu Krzyżackiego Henryka Storluz, który w 1246 r. był jej właścicielem. W średniowieczu wieś ta należała do komturstwa starogrodzkiego. W 2 poł. XIX w. część wsi przyłączono do miejscowości Jeleniec. W okresie zaborów wieś leżała na obszarze powiatu toruńskiego. Po II wojnie światowej wieś została upaństwowiona. We wsi znajduje się dwór, wybudowany w XIX w. w stylu secesyjnym.

Wrocławki

Dawne nazwy miejscowości: Razlay, Raczlai, Raraczh, Raracz, Ratzansdorff (1251 r.), Wrocławki (w 1570 r.), Wrottzlawken.

Pierwsze ślady życia ludzi w miejscowości pochodzą z neolitu. Na terenie wsi odkryto fragmenty ceramiki i krzemieni. Pierwsza wzmianka o miejscowości występuje prawdopodobnie w 1251 r., kiedy to biskup chełmiński Heidenreich nadaje kapitule katedralnej w Chełmży wieś Wrocławki. Potwierdza to w 1264 r. biskup Fryderyk von Hausen. Od 1772 r. wieś należała do rządu pruskiego. W 1921 r. Wrocławki zostały kupione przez Bronisława Wojnowskiego i jego żonę Czesławę z Wierzińskich. Do upaństwowienia w 1949 r. majątek jest własnością rodziny Wojnowskich. Jedynie w czasie II wojny światowej był własnością niemiecką. Wtedy właścicielem wsi był Hartwig Peterson.

Zegartowice

Dawne nazwy miejscowości: Segehardsdorff, Segirsdorff (1405 r.), Zygaertowicze (1522 r.), Ziegartowicze (1522 r.).

Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1405 r. W średniowieczu wieś była własnością rycerską i leżała w granicach komturstwa, następnie do prokuratorstwa papowskiego. Po drugim pokoju toruńskim w 1466 r. została królewsczyzną często dzierżawioną, m.in. przez toruńskich mieszczan. Jeden z nich, Bertold Trost, stał się jej właścicielem i w 1522 r. podarował Zegartowice biskupom chełmińskim. W 1570 r. wieś przeszła w prywatne ręce Krzysztofa Zegartowicza, następnie Feliksa Rudnickiego, później rodziny Szelińskich, Nieweszyńskich i innych. W 1947 r. majątek upaństwowiono tworząc PGR.

Żygląd

Dawne nazwy miejscowości: Segenande (1423-1424), Zygländ (1570 r.), Ygląd, Zygląd, Zeigland, Segeland, Zyglond.

W ok. 1423 r. wieś była w posiadaniu rycerzy. W 1570 r. stała się własnością szlachecką i należała do kilku szlachciców, zmieniając co jakiś czas właścicieli. W 1944 r. posiadłości przejęła Rzesza Niemiecka, w 1946 r. obszar dworski przeszedł na własność Skarbu Państwa Polskiego.

5.3. Dziedzictwo materialne – zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, którego wizerunek jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Ponadto dziedzictwo historyczne jest istotne o tyle, że wpływa na atrakcyjność turystyczną – głównie poprzez jego materialne wytwory, czyli zabytki. Co może być wykorzystane w rozwoju gminy.

Pod względem struktury zabudowy w gminie Papowo Biskupie widoczne jest duże zróżnicowanie zarówno w obszarze gminy, jak i w obrębie poszczególnych jednostek osadniczych. Wysokość budynków oraz technologia wykonania jest zróżnicowana. Trudno jest również wyróżnić charakterystyczny styl. Na obecne ukształtowanie i formę zabudowy duży wpływ miał rolniczy charakter gminy. Generalnie jednak w całej gminie dominuje zabudowa zagrodowa, uzupełniona sporadyczną zabudową mieszkaniową jednorodziną.

Pod względem potencjału gospodarczego obserwuje się zróżnicowanie poziomu w poszczególnych wsiach. Najwięcej zabytków znajduje się na terenie dawnych założeń folwarcznych, gdzie przetrwały do dziś dwory oraz część zabudowy mieszkalnej (czworaki, sześcioraki) i gospodarczej (spichlerze, obiekty inwentarskie). W zasobach kulturowych gminy zachowały się też obiekty techniki takie jak kuźnia czy obiekty kolejowe. Poza tym budynki mieszkalne tzw. poniatówki.

Historia gminy znacząco wpłynęły na stan zachowania i występowanie niektórych rodzajów obiektów i zespołów zabytkowych, czego przykładem są dawne zabudowania folwarczne, pałace, dwory z pozostałościami zespołów parkowych oraz gospodarstwa gburskie. Na 14 miejscowości gminnych tylko w jednej – w Fogłowie, nie wybudowano nigdy zespołu dworskiego ani folwarku. Niemniej można tutaj zaliczyć pozostałości takiego zespołu w miejscowości Młyniec, która dziś stanowi część Folgowa.

Ciekawymi obiektami są piwnice: przy plebanii i przy zamku, ruiny młyna oraz figurki i krzyże na skrajach miejscowości, pochodzące z XIX w. i pocz. XX w. Przedmioty te są nie tylko ważnym elementem historii gminy, ale stanowią nieodłączny kawałek jej wyjątkowego krajobrazu.

Do najbardziej wartościowych obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy Papowo Biskupie należą:

UKŁAD RURALISTYCZNY

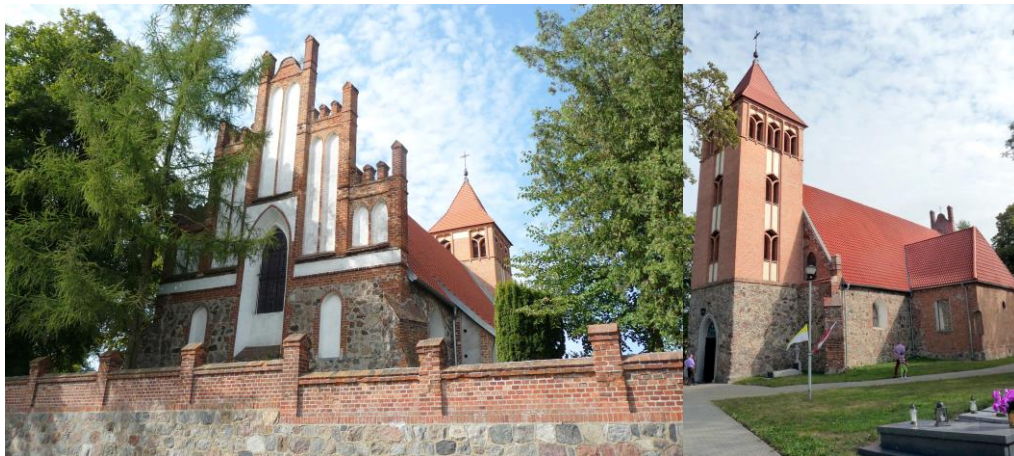
Historyczny układ ruralistyczny Papowa Biskupiego – typ wielodrożnica, czas powstania pocz. XIII w. To duża wieś o zwartej lub luźnej zabudowie, powstająca wzdłuż kilku ciągów komunikacyjnych (ulic), ale o nieregularnym kształcie, jedna z wczesnych form słowiańskiej zabudowy wsi.

Papowo Biskupie znajduje się 13 km na płn. od Chełmży, na skrzyżowaniu dróg łączących Folgowo z Kucborkiem i Dubielno z Zegartowicami. W zach. części wsi jezioro.

Wzdłuż drogi z Kucborka do Folgowa znajduje się najwięcej historyczne zabudowy oraz dwie dominanty: kościół parafialny pw. św. Mikołaja oraz ruiny zamku krzyżackiego, na wzgórzu przy ww. drodze.

OBIEKTY SAKRALNE

Kościół parafialny pw. św. Mikołaja, Papowo Biskupie

Zdjęcia nr 1, 2. Kościół parafialny pw. św. Mikołaja, Papowo Biskupie

Kościół i parafia w Papowie Biskupim wchodziły w skład diecezji chełmińskiej. Nie jest znana dokładna data budowy kościoła. Pierwsza wzmianka w źródle pisany o tym, że w Papowie istniało probostwo pochodzi z 1284 r. Wzmianka o proboszczu wskazuje na to, że w Papowie musiał znajdować się kościół. Nie można jednak stwierdzić, czy był to kościół murowany, który przetrwał do dzisiaj. Najprawdopodobniej w Papowie znajdował się początkowo kościół drewniany. Utworzenie przez Krzyżaków w Papowie ośrodka administracyjnego wpłynęło na pewno na budowę nowego kościoła. Przyjmuje się, że powstał ok. 1300 r. Ostatnia wzmianka o średniowiecznej parafii papowskiej pochodzi z 1445 r. Około 1590 r. na cmentarzu przy kościele wybudowano kaplicę św. Huberta, patrona myśliwych. W kaplicy cmentarnej znajdował się obraz świętego, namalowany w 1676 r. (zachował się do dnia dzisiejszego). Kaplica spełniała, obok funkcji miejsca kultu św. Huberta oraz rolę kostnicy. W 1768 r. została dobudowana od strony pld. kościoła boczna kaplica, do której przeniesiono kult św. Huberta. Kaplica cmentarna prawdopodobnie podupadła albo została zniszczona. Około poł. XVIII w. wzniesiono dolną część wieży. W 1773 r. kościół zmienił swój wygląd. Kiedy proboszczem był ks. Andrzej Wielandt w 1841 r. została dobudowana z drewna górna część wieży. Kościół był dwukrotnie restaurowany: w 1882 r. i 1906/1907 r. Działania wojenne, szczególnie zimą 1945 r., doprowadziły do częściowego zniszczenia kościoła – uszkodzeniu uległy dach, wieża i całe sklepienie kościoła. W 1946 r. zaczęto usuwać szkody wojenne. Najpierw przystąpiono do odbudowy dachu kościoła, następnie w latach 1951-1952 odnowiono całe wnętrze. Kolejny remont dachu miał miejsce latach 1975-1980.

Kościół wraz z teren przykościelnym utoczony kamienno-ceglanym murem, usytuowany w centrum wsi, po zach. stronie drogi z Papowa do Chełmna.

Budowla gotycka z przełomu XIII/XIV w. w XVIII w. powiększony o wieżę i kaplicę św. Huberta. Kamienno-ceglany, z dodatkiem tynku. Ściany kaplicy ceglane, otynkowane. Górne kondygnacje wieży wzniesione w konstrukcji szachulcowej, oszalowane; wewnętrzne lica ścian otynkowane. Kościół orientowany, salowy, założony na planie wydłużonego prostokąta, z przylegającą od pln. kruchtą boczną wraz z zakrystią, kwadratową wieżą od zach. oraz dobudowaną od strony pld. prostokątną kaplicą. Korpus nawowy, nakryty wysokim, dwuspadowym dachem, Kaplica św. Huberta nakryta niższym, trzyspadowym dachem, zakrystia dachem pulpitowym, czterokondygnacyjna wieża zwieńczona namiotowym hełmem, przechodzącym w stożek, pod kaplicą niedostępna krypta. Więźba dachowa drewniana, o konstrukcji krokwiowo-jętkowej. Dach kryty dachówką ceramiczną, na wieży gont.

Wnętrze nakryte pozorną kolebką, w kaplicy sklepienie kolebkowe z lunetami. Kościół poddawany wielu remontom i renowacjom służy parafianom w nieco zmienionym od pierwotnego kształcie. Głównymi zmianami przeprowadzonymi w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat było usunięcie belek stropowych wewnątrz

kościół oraz budowa murowanej wieży na fundamentach i podstawie pierwszego piętra – wieży starej drewnianej.

Wyposażenie późnobarokowe i rokokowe z XVIII w. Trzy rzeźby późnogotyckie z 1 ćw. XVI w. – Madonny z Dzieciątkiem w ołtarzu głównym, św. Barbary i św. Katarzyny przy wejściu do kaplicy św. Huberta, dwie chrzcielnice kamienne średniowieczne, w kaplicy obraz św. Huberta z 1676 r. W nawie świecznik w kształcie głowy jelenia, tzw. meluzyna. Na wieży jeden z najstarszych dzwonów na Ziemi Chełmińskiej, pochodzący z ok. 1370 r.

Stan zachowania obiektu – bardzo dobry.

INNE ZABYTKI NIERUCHOME

Ruiny zamku krzyżackiego, Papowo Biskupie

Zdjęcie nr 3. Ruiny zamku krzyżackiego, Papowo Biskupie

Zamek powstał w końcu XIII w. (gród wzmiankowano w 1279 r.) jako siedziba komturów krzyżackich w latach 1287-1421, później wójta krzyżackiego. W 1454 r. z polecenia Związku Pruskiego zdobyty przez mieszczan toruńskich, którzy wzięli tu do niewoli wielkiego marszałka Zakonu oraz komturów gdańskiego i grudziądzkiego. W tym samym roku król Polski Kazimierz Jagiellończyk nakazał rozbiórkę zamku. Zamek został jednak w 1458 r. opanowany przez Krzyżaków, następnie odbity przez wojska królewskie pod dowództwem kasztelana poznańskiego Piotra z Szamotuł; wówczas spalony. Od 1458 r. w posiadaniu wojewody chełmińskiego, Gabriela Bażyńskiego. W 1472 r. obradował tu sejmik pruski. W latach 1502-1772 zamek był własnością biskupstwa chełmińskiego. Kolejne zniszczenia przyniosła rozbiórka kamienia w XVII w., służącego jako budulec dla powstającego seminarium duchownego w Chełmży oraz w XIX w. przez miejscową ludność. Od XVII w. w ruinie, konserwowany m.in. w 1931 r.

Zamek wzniesiony na w stylu gotyckim na planie kwadratu, kamienny z użyciem cegieł, złożony z czteroskrzydłowego zamku głównego z dziedzińcem, otoczony fosą i przedzamczem od płn.-wsch. Z budowli zachowały się w znacznej mierze zewnętrzne mury obwodowe skrzydeł płn., wsch. i zach. oraz fundamenty całości i częściowo piwnice. Do dnia dzisiejszego pozostały jedynie fragmenty murów fortyfikacji i zarys fosy.

Typ zabudowy – poniatówki

Zdjęcie nr 4. Dubielno, dz. nr 35/2

Zdjęcie nr 5. Jeleniec nr 16

Poniatówki są to małe osiedla wiejskie, powstałe w okresie parcelacji ziem w latach 30-tych XX w. Inicjatorem akcji osadniczej był ówczesny minister rolnictwa Juliusz Poniatowski.

Na terenie gminy poniatówki występują w miejscowościach Dubielno i Jeleniec. Są to drewniane budynki, na planie prostokąta. Bryła parterowa, kryta dachem dwuspadowym/ łamanym pod eternitem. W części obiektów zadaszone, drewniane ganki na drewnianych słupach podparte zadaszeniem ganku. Występujące detale: drewniane kroksztyny, deski górnej części ściany szczytowej snycersko zdobione, stolarka okienna ościeżnicowa, dwuskrzydłowa, dzielona szczeblinami, ostatki belek podtrzymujące nasuwnice kształtujące połąć dachową.

Młyn parowy z budynkiem gospodarczym, Papowo Biskupie

Zdjęcie 6. Młyn z budynkiem gospodarczym, Papowo Biskupie nr 8

Młyn jest obecnie nieczynny. Budynek pochodzi z końca XIX w. Jest to budynek z cegły ceramiczne, pełnej, na planie prostokąta, czterokondygnacyjny, dach płaski, kryty papą. Frontowa elewacja dwuosiowa,

otwory prostokątne, zamknięte łukami odcinkowymi. Ceglane gzymsy kordonowe, ceglane łuki nadproży, w narożach ceglane sterczyny.

Budynek gospodarczy pobielony, na planie prostokąta, dwukondygnacyjny, kryty dachem płaskim pod papą. Elewacja frontowa pierwotnie w parterze, podzielona otworem drzwiowym. Ceglany gzyms kordonowy, ceglane łuki nadproży, dekoracyjny schodkowy gzyms koronujący.

ZESPOŁY PAŁACOWO-PARKOWE, DWORSKO-PARKOWE

Na terenie gminy Papowo Biskupie prawie w każdej wsi znajdowały się zespoły dworsko-parkowe lub pałacowo-parkowe – takich zespołów było 12. Do dzisiaj zachowało się większość pałaców/dworów oraz część zabudowań folwarcznych. W najgorszym stanie są parki podworskie. Najlepiej zachowany jest zespół pałacowo-parkowy w Jeleńcu i Storlusie oraz mniej zachowane dwory w Niemczyku, Fałęcinie, Nowym Dworze Królewskim, Wrocławkach i Zegartowicach. Zmiany ustrojowe w 1945 r., które miały ogromny wpływ na dalsze losy pałaców i dworów, przyczyniły się do ich obecnego stanu. Folwarki zarządzane przez Państwo nastawione na produkcję rolną, zaniedbanie, dekapitalizacja to główne powody współczesnego obrazu majątków. Pałace i dwory są zamieszkałe.

Zespół pałacowo-parkowy, Dubielno

Zdjęcie nr 7. Pałac, Dubielno nr 73

W skład zespołu wchodzi pałac i park. Pałac został wybudowany w 1936 r., przez ówczesnego właściciela majątku Ferdynanda Butzamann. To dwukondygnacyjny, murowany budynek, otynkowany z dachem czterospadowym, pokrytym eternitem. W części środkowej fasady znajduje się ryzalit, do którego w poziomie parteru przylega ganek, zakończony tarasem. Budynek jest podpiwniczony na podmurówce z kamienia granitowego. Więźba dachowa drewniana o konstrukcji krokwiowo-jętkowej. elewacje nie posiadają żadnego detalu architektonicznego. Stan zachowania obiektu oraz jego stan techniczny jest bardzo zły.

W parku podworskim zachowane są relikty parkowe, między innymi dąb szypułkowy, kasztanowce, lipa. Założenie ogrodowe w historycznych granicach kwalifikuje się do odtworzenia.

Zespół dworsko-folwarczny z parkiem, Fałęcin

Zdjęcie nr 8. Dwór, Fałęcin nr 11

Zespół składa się z dworu z parkiem oraz budynków gospodarczych: spichlerza (k. XIX w.), budynku gospodarczego (pocz. XX w.) oraz trzech budynków inwentarskich (pocz. XX w.),

Dwór usytuowany w pld.-zach. części wsi, otoczony od pln.-wsch. parkiem, powstał na koniec XIX w. Frontem zwrócony na pld. Murowany z cegły, otynkowany, podpiwniczony częściowo na podmurówce z kamienia polnego. Założony na planie prostokąta, dwutraktowy w części zach., trzytraktowy w części wsch. Bryła zwarta, dwukondygnacyjna, kryta dachem czterospadowym, pokrytym dachówką ceramiczną. Wejście główne na osi, poprzedzone gankiem. Stan zachowania obiektu – dobry.

Dwór otoczony jest bardzo zaniedbanym parkiem z końca XIX w. z relikami wcześniejszego założenia, którego pozostałością są dęby przy wsch. granicy, po której nie ma obecnie żadnych śladów.

Zespół pałacowo-folwarczny z parkowy, Jeleniec

Zdjęcie nr 9. Pałac, Jeleniec nr 61

Na zespół składają się trzy elementy: część rezydencjonalna z pałacem i parkiem, od. zach. część gospodarcza oraz duża kolonia mieszkalna, usytuowana na zach. od podwórza gospodarczego i złożona z czterech czworaków, sześcioraka i dawnej szkoły.

Neogotycki pałac usytuowany jest we wsch. części zespołu, nad jeziorem papowskim, wzniesiony w 3 ćw. XIX w., architektury Friedricha Augusta Stülera. Budynek na planie prostokąta, murowany, otynkowany, jednokondygnacyjny z podpiwniczeniem sklepieniem odcinkowo. W środkowej części elewacji frontowej znajduje się dwukondygnacyjny, trójboczny ryzalit zwieńczony blankami. W ryzalicie zlokalizowane jest wejście główne z tarasem, otoczonym żelazną balustradą. Do zach. elewacji przylega dwukondygnacyjna, czworoboczna wieża, zakończona blankami. Elewacja tylna jest dwukondygnacyjna. Dach dwuspadowy, kryty papą. Stan zachowania obiektu – średni.

Do pałacu przylega zaniedbany park o charakterze krajobrazowym, z 1 poł. XIX w. w wsch. skraju założenia. Park sąsiaduje od pld. z polami uprawnymi, z pozostałych stron z jeziorem Jeleniec, w pln.-zach.

narożniku – grupa starodrzewu. Zadrzewienie i zakrzewienie parku jest bardzo urozmaicone i różnorodne, przy czym najliczniej występuje świerk pospolity oraz wśród drzew liściastych – klon pospolity.

Zespół pałacowo-parkowy, Niemczyk

Zdjęcie nr 10. Pałac, Niemczyk nr 9

Pałac powstał w ok. 1800 r., usytuowany w płn.-wsch. części wsi, otoczony od płn. parkiem. Zwrócony frontem na płn. Murowany z cegły, otynkowany, podpiwniczony z mieszkalnym poddaszem. Założony na planie prostokąta, dwutraktowy. Bryła zwarta, jednokondygnacyjna, kryta dachem dwuspadowym. Elewacje podzielone prostokątnymi oknami, fasada siedmioosiowa. Do środkowej części, na parterze, przylega ganek, wsparty na czterech prostokątnych filarach, zamknięty od góry balkonem. Stan zachowania obiektu – zły.

W kierunku płn. i zach. od pałacu znajduje się niewielki park dworski w bardzo złym stanie zachowania. Obszar parku jest nieogrodzony. Drzewostan parku mało urozmaicony pod względem gatunkowym. Średnie zagęszczenie drzew jest niewielkie.

Zespół pałacowo-parkowy, Nowy Dwór Królewski

Zdjęcie nr 11. Pałacyk, Nowy Dwór Królewski nr 13

Pałacyk powstał ok. 1875 r., usytuowany w zach. części wsi, z dala od zabudowań gospodarczych, frontem zwrócony na zach. Murowany, otynkowany, podpiwniczony, z częściowo mieszkalnym poddaszem. Założony na planie prostokąta, dwutraktowy. Bryła zwarta, jednokondygnacyjna, kryta dachem dwuspadowym, kryta eternitem falistym. W części środkowej elewacji frontowej znajduje się ryzalit z wejściem głównym, zwieńczony tympanonem z okrągłym otworem. Na wysokości piętra w ryzalicie znajduje się balkon z tralkową balustradą. W części środkowej elewacji tylnej zlokalizowana przybudówka, również zwieńczona tympanonem. Do elewacji południowej w części parteru przylega przybudówka. Stan zachowania obiektu – dobry.

Na terenie parku mało zróżnicowane zadrzewienie, dominuje drzewostan liściasty, starodrzew stanowią lipy drobnolistne dęby szypułkowe, graby i klony pospolite. Średnie zagęszczenie jest bardzo niewielkie.

Zespół pałacowo-parkowy, Papowo Biskupie

Zdjęcie nr 12. Pałac, ob. budynek mieszkalny, Papowo Biskupie nr 27

Założenie stanowi dawny budynek zarządcy domeny, obecnie budynek mieszkalny usytuowany na niewielkim wzniesieniu w pobliżu ruin zamku, z końca XIX w., przed 1913 r., przebudowany w 1975 r. Budynek na planie prostokąta, murowany z cegły, otynkowany, z podpiwniczeniem oraz częściowo mieszkalnym poddaszem. Fasada półn. z ryzalitem uwieńczonym trójkątnym szczytem. Fasada połd. również posiada ryzalit z oknem w części parterowej oraz dwoma zamurowanymi oknami w wyższej kondygnacji. Do części parteru przylega drewniana weranda z balustradą, przykryta daszkiem pulpitem, o pokryciu z eternitu. Elewacja wsch. także z ryzalitem z zamurowanymi otworami okiennymi. Do elewacji zach. przylega prostokątna przybudówka, zamknięta od góry tarasem. Dach budynku naczółkowy, pokryty eternitem falistym. W połaci dachu umieszczona jest lukarna. techniczny i stan zachowania budynku w części mieszkalnej jest bardzo zły. Na tyłach podwórza rośnie pojedynczo i w małych grupkach kilkanaście drzew liściastych. Stan zachowania obiektu – dobry.

Zespół dworsko-parkowy, Staw

Zdjęcie nr 13. Dwór, Staw nr 16

Dwór pochodzi z ok. 1870 r., założony na planie prostokąta, murowany z cegły, otynkowany, bez podpiwniczenia. Elewacja frontowa w części środkowej z lekko zarysowanym ryzalitem z trójkątnym szczytem. W ryzalicie główne wejście do budynku. Elewacja tylna z murowaną werandą usytuowaną w osi budynku. Nad werandą w połaci dachowej znajduje się facjata zwieńczona szczytem o formach eklektycznych. Dach budynku dwuspadowy, kryty eternitem. Od strony półn. do dworu przylega przybudówka z dachem płaskim, krytym papą. Stan zachowania obiektu – dobry.

Wśród zadrzewienia parku dworskiego z XIX w. zdecydowanie dominuje jesion wyniosły, stosunkowo liczna jest lipa drobnolistna. Nielicznie natomiast występują krzewy, skupiające się w półn. i wsch. części parku. Stan zachowania parku budzi wiele zastrzeżeń.

Zespół pałacowo-folwarczny z parkiem, Storlus

Zdjęcie nr 14. Pałac, Storlus nr 10

Zespół obejmuje trzy elementy: część rezydencjonalną z pałacem i parkiem, część gospodarczą od pld. (częściowo zachowana kuźnia z 1891 r., budynki inwentarskie z przełomu XIX/XX w.), duża kolonia mieszkaniowa usytuowana w pln. części zespołu.

Pałac z 1 ćw. XIX w. i koniec XIX w., usytuowany są w środkowej części zespołu, zwrócony frontem na pln., założony na planie prostokąta. W latach 90-tych XIX w. dobudowano do pałacu piętro i wieżę, dlatego też obiekt ma charakter neogotycki. Budynek murowany z cegły, otynkowany, podpiwniczony, dwukondygnacyjny i z poddaszem. Do elewacji frontowej przylega prostokątna, trzy kondygnacyjna wieża zwieńczona blankami. W jednokondygnacyjnej elewacji tylnej nadbudówka zakończona trójbocznym szczytem. Podziały kondygnacyjne wyznaczają profilowane gzymsy. Konstrukcja dachu dwuspadowa, krokwiowo-jętkowa, kryta częściowo papą i częściowo eternitem falistym. Stan zachowania obiektu – średni.

Park krajobrazowy z poł. XIX w. tworzy zach. skraj i zajmuje teren przed frontem dworu. Największe znaczenie w zadrzewieniu parku mają trzy gatunki drzew: lipa drobnolistna, dąb szypułkowy oraz klon pospolity, stanowiące głównie starodrzew.

Zespół dworsko-parkowy, Wrocławki

W skład zespołu wchodzi dwór z 2 poł. XVIII w., wzniesiony w otoczeniu 2 ha parku, przebudowany pod koniec XIX w. oraz zabudowania gospodarcze: obora (2 poł. XIX w.), dwa spichlerze (1938 r. i k. XIX w.). W 1921 r. właścicielami zostali Czesława i Bronisław Wierzińscy Wojnowscy. W ich posiadaniu dobra te znajdowały się do 1949 r., z wyjątkiem okresu wojny, gdy majątkiem o pow. 319 ha zarządzał Niemiec Hartwig Peterson.

Budynek pochodzi z 2 poł. XVIII w., wzniesiony na planie prostokąta. Obecnie jest parterowy, z mansardowym dachem, mieszczącym mieszkalne poddasze. Wejście poprzedza portyk filarowy, tworzący zarazem arkadowy ganek, dźwigający balkon. Osiowość budynku, niegdyś prawdopodobnie dziewięcioosiowego, zakłócona została poprzez zamurowanie części okien.

Park z XIX w. Niewielki, zadbane. Drzewostan iglasty reprezentuje świerk pospolity, rosnący przed frontem dworu, natomiast reszta to drzewa liściaste.

Zespół dworsko-folwarczny z parkiem, Zegartowice

Zdjęcie nr 15. Dwór, Zegartowice nr 1

Zespół składa się z trzech elementów: część rezydencjonalna z dworem i parkiem, od zach. część gospodarcza, kolonia mieszkalna na płn.-zach. od dworu złożona z trzech ośmioraków oraz z budynkami gospodarczymi.

Dwór powstał w ok. 1890 r. Wybudowany w stylu neorenesansu w nurcie szkoły francuskiej. Budynek założony na planie prostokąta, murowany, otynkowany i niepodpiwniczony z częściowo mieszkalnym poddaszem. Część środkowa fasady z podwójnym ryzalitem, w którym mieści się główne wejście. W połaci dachu facjata zakończona trójkątnym szczytem z jednym oknem czterdzielnym. Elewacja tylna dwukondygnacyjna z gankiem w środkowej części parteru. Do elewacji pld. przylega prostokątna dziewiętnastowieczna oficyna z mieszkalnym poddaszem. Dach budynku drewniany, czterospadowy, kryty eternitem falistym.

Park otaczający dwór, o charakterze krajobrazowym z 2 poł. XIX w., park o kształcie trapezu. Drzewostan reprezentują jedynie cztery gatunki drzew iglastych, z bardzo niewielkim udziałem. Najbardziej liczny spośród drzew liściastych jest klon pospolity, który też osiąga największe rozmiary wśród drzewostanu parkowego.

CMENTARZE

Na terenie gminy Papowo Biskupie odnaleźć można kilka typów cmentarzy. Na terenie gminy znajduje się 5 zabytkowych cmentarzy, z czego 1 to cmentarz przykościelny, 1 cmentarz parafialny, 3 cmentarze poewangelickie (Tabela nr 1). Najstarszą nekropolią jest przykościelny cmentarz katolicki pochodzący z XIII w. usytuowany wokół kościoła pw. św. Mikołaja. Stan zachowania cmentarzy jest zróżnicowany. Tylko cmentarz parafialny w Papowie Biskupim jest czynny.

Tabela nr 1. Cmentarze na terenie gminy Papowo Biskupie

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NAZWA, OPIS	CZAS POWSTANIA
1	Dubiello	Cmentarz poewangelicki. Zajmował powierzchnię 0,25 ha. Był położony w zach. części wsi przy drodze z Papowa Biskupiego. Po II wojnie światowej został przeznaczony na boisko szkolne – nieczynny od 1945 r. Układ przestrzenny zatarty, nagrobki usunięte. W 2012 r. uporządkowano teren i postawiono pamiątkową tablicę w gdzie znajdował się cmentarz ewangelicki. Obecnie nieczynny.	2 poł. XIX w.
2	Jeleniec	Cmentarz poewangelicki, rodowy. Powierzchnia 0,01 ha. Granice pierwotnego układu przestrzennego miały układ koła, jednokwaterowy, głąz nagrobny z 1918 r., ob. rozbity. Obecnie	2 poł. XIX w.

		nieczynny.	
3	Papowo Biskupie	Cmentarz rzymskokatolicki, parafialny. Powierzchnia 0,80 ha. Teren równy, otoczony polami i zabudowaniami, rozplanowanie regularne z aleją główną i boczną, na cmentarzu kaplica z 1 poł. XX w. Obecnie czynny, bardzo dobrze zachowany.	Koniec XIX w.
4	Papowo Biskupie	Cmentarz rzymskokatolicki, przykościelny. Ogólna powierzchnia 0,28 ha. Zachowane nagrobki od poł. XIX w. Teren otoczony murem, od strony płd. połączony z ogrodem plebanii. Obecnie nieczynny.	XIII w.
5	Zegartowice	Cmentarz poewangelicki. Teren równy, otoczony polami. Układ przestrzenny zatarty, zachowane nieliczne nagrobki. Obecnie nieczynny.	2 poł. XIX w.

5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Papowo Biskupie funkcjonują dwa z ww. form, jest to wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

5.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Papowo Biskupie znajduje się 13 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, w tym 2 stanowiska archeologiczne (Tabela nr 2). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Pozwolenia wymaga:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań archeologicznych;
- przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;

- trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych oraz napisów;
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;
- poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Tabela nr 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie gminy Papowo Biskupie

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR I DATA REJESTRU ZABYTKÓW
1	Fałęcin	park dworski	A/335 z dn. 06.03.1985 r.
2	Jeleniec	pałac w zespole pałacowo-parkowym	A/337 z dn. 11.04.1983 r.
3	Jeleniec	park w zespole pałacowo-parkowym	A/338 z dn. 14.12.1984 r.
4	Niemczyk	park dworski	A/336 z dn. 17.06.1985 r.
5	Nowy Dwór Królewski	park dworski	A/339 z dn. 17.06.1985 r.
6	Papowo Biskupie	kościół parafialny pw. św. Mikołaja	A/331 z dn. 13.07.1936 r.
7	Papowo Biskupie	ruiny zamku	A/1377 z dn. 13.04.1937 r.
8	Storlus	park dworski	A/332 z dn. 14.12.1984 r.
9	Wrocławki	park dworski	A/333 z dn. 06.03.1985 r.
10	Wrocławki	park	A/340 z dn. 17.06.1985 r.
11	Zegartowice	park dworski	A/334 z dn. 06.03.1985 r.
STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE			
12	Jeleniec	grodzisko wczesnośredniowieczne	C/24 z dn. 15.09.1965 r.
13	Żygląd	grodzisko późnośredniowieczne	C/32 z dn. 16.09.1965 r.

5.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujący historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki, a także np. piece czy kominki.

Najcenniejsze zabytki ruchome z terenu gminy Papowo Biskupie wpisane zostały do rejestru zabytków ruchomych (Tabela nr 3). Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych danych dotyczących tych obiektów. Informacje można uzyskać w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Toruniu.

Tabela nr 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie gminy Papowo Biskupie

LP.	ADRES	OBIEKT/ZESPÓŁ OBIEKTÓW	NR I DATA WPISU DO REJESTRU ZABYTEKÓW
1	Papowo Biskupie	elementy wyposażenia kościoła parafialnego pw. św. Mikołaja	B/62/1-5 z dnia 06.07.1983 r. B/202/1-54 z dnia 02.04.2007 r.

5.4.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
  - zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
  - innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
  - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Na terenie gminy Papowo Biskupie obowiązuje jeden MPZP – uchwała Rady Gminy Papowo Biskupie nr XXII/117/17 z dnia 30 marca 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru obejmującego części wsi Zegartowice, Papowo Biskupie, Folgowo, Nowy Dwór Królewski, Niemczyk, gmina Papowo Biskupie – dla przebiegu linii elektroenergetycznej 400kV Jasiniec – Grudziądz Węgrowo. Zgodnie z powyższym, miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Papowo Biskupie jako akt prawa miejscowego stanowi podstawę planowania przestrzennego. Ma on wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami.

W ww. planie wyznaczono następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

1. Na terenie objętym planem występują nieruchomości archeologiczne w granicach obszarów elementarnych 06.R, 08.E, 22.E, 23.R, 25.R, 35.R, 39.R, 76.R, 77.E, 78.KD – stanowiska archeologiczne nieekspozowane z nawarstwieniami kulturowymi znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.
2. Nieruchomości archeologiczne objęte są strefą ochrony „OW” ochrony archeologicznej.
3. Ochronę zabytków należy uwzględnić na etapie projektowania i realizacji zagospodarowania i zabudowy terenu, zgodnie z wymaganiami przepisów odrębnych dotyczących ochrony zabytków.

5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchomości wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchomości znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- 3) inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające ww. rozporządzenie.

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2010 r. Nr 75, poz. 474) istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków, poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o ustaleniu o warunków zabudowy i zagospodarowania terenu (WZIZT) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

Gminna ewidencja zabytków nieruchomości gminy Papowo Biskupie została opracowana w 2015 r. Ewidencję przyjęto Zarządzeniem nr XVII/2019 Wójta Gminy Papowo Biskupie z dnia 10 czerwca 2019 r. Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowi Załącznik nr 1 i 2 niniejszego GPOnZ.

ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Od końca lat 70. XX w. wdrażany jest program tzw. AZP (Archeologiczne Zdjęcie Polski) – podział terenu całej Polski na pola, na których prowadzi się badania powierzchniowe. Ma na celu lokalizację stanowisk archeologicznych. Wszystkie zlokalizowane stanowiska powinny być ujęte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i uwzględnione w gminnych ewidencjach zabytków. Baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań i weryfikacji badań wcześniejszych.

Stanowiska na terenie gminy Papowo Biskupie zewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski: 34-42, 34-43, 34-44, 35-42, 35-43, 35-44. Obszar gminy jest dość bogaty w elementy archeologiczne – jest 476 stanowisk archeologicznych (Załącznik nr 2) ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków archeologicznych, w tym 2 stanowiska wpisane są do rejestru zabytków. Datowane są od epoki kamienia do epoki nowożytnej. Dominują stanowiska archeologiczne z okresu neolitu, następnie – wczesnego średniowiecza, późnego średniowiecza oraz okresu halsztacko-lateńskiego.

Wszystkie stanowiska wymagają jednak dokładnych badań, które potwierdziłyby występowanie na ich terenie materiału poznawczego. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

ZASADY OCHRONY STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH

Poszczególne zasady ochrony stanowisk archeologicznych są doprecyzowane w procesie formułowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z uwzględnieniem indywidualnej specyfiki danego stanowiska archeologicznego oraz przy rozpoznaniu możliwych dla niego zagrożeń. Przepisy te należy ująć w postaci nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w użytkowaniu terenów, zgodnie z wytycznymi rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz. U. z 2003 r. nr 164, poz. 1587). Ponadto zapisy planu muszą spełniać wymogi norm prawnych ustalone w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 283).

Realizacja wszelkich inwestycji na obszarach zidentyfikowanych stanowisk archeologicznych wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków oraz zapewnienia badań archeologicznych, w zakresie wyznaczonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – art. 31. ustawy o ochronie zabytków.

Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt. 12 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, prowadzenie poszukiwań zabytków może się odbywać na podstawie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Znalazcy przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest zabytkiem, jest obowiązany wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

W przypadku kolizji z wszystkimi stanowiskami archeologicznymi należy wprowadzić zapisy umożliwiające przeprowadzenie niezbędnych badań archeologicznych zagrożonych zniszczeniem, na które należy uzyskać pozwolenie od wojewódzkiego konserwatora zabytków.

5.5.1. Obiekty stanowiące własność gminy

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane, spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina Papowo Biskupie;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gminy Papowo Biskupie.

Gmina Papowo Biskupie jest właścicielem 6 obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej (Tabela nr 4).

Tabela nr 4. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, których gmina Papowo Biskupie jest właścicielem

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT
1	Fałęcin	park dworski
2	Jeleniec	pałac w zespole pałacowo-parkowym
3	Jeleniec	park w zespole pałacowo-parkowym
4	Nowy Dwór Królewski	park dworski
5	Papowo Biskupie	ruiny zamku
6	Wrocławki	park dworski

Pomimo, że gmina Papowo Biskupie nie ma opracowanej uchwały w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robot budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, co roku zabezpiecza w budżecie środki, które przeznaczane są na ochronę zabytków. W latach 2017-2020 wydatkowała na ten cel **199 174,79 zł**:

- **2017 r. – 24 529,99 zł:**
  - remont dachu Kościoła w Papowie Biskupin – 5 999,99 zł,
  - remont Kościoła Wielkie Czyste – 5 000,00 zł,
  - wykonanie dokumentacji na zabezpieczenie ruin zamku krzyżackiego w Papowie Biskupim – 13 530,00 zł.
- **2018 r. – 15 500,00 zł:**
  - remont dachu kościoła w Papowie Bisk. 7 500,00 zł,
  - remont dachu Kościoła Wielkie Czyste – 8 000,00 zł.
- **2019 – 142 144,80 zł:**
  - remont Kościoła w Grzegorz – 2 999,97 zł,
  - renowacja polichromii w kościele w Papowie – 2 000,00 zł,
  - zabezpieczenie ruin zamku krzyżackiego – 137 145,80 zł.
- **2020 r. – 17 000,00 zł:**
  - remont kościoła w Grzegorz – 7 000,00 zł,
  - oświetlenie Kościoła w Papowie Biskupim – 10 000,00 zł.

W 2021 r. zabezpieczono kwotę 50 000 zł na naprawę schodów zewnętrznych – wejścia głównego do pałacu w Jeleńcu.

W kolejnych latach, w przypadku pozyskania dofinansowania zewnętrznego, gmina planuje dalsze etapy prac mających na celu zabezpieczeniu ruin zamku w Papowie Biskupim – dokumentacja jest gotowa.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Poniżej przedstawione zostały wyniki analizy SWOT (Tabela nr 5), skoncentrowanej wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego w gminie Papowo Biskupie. Oznacza to, że obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wynikają z wielości i różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe. W tabeli znalazły się silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju gminy.

Tabela nr 5. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY PAPOWO BISKUPIE	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> – opracowana gminna ewidencja zabytków; – licznie występujące zespoły pałacowo-dworskie-folwarczne z założeniami parkowymi; – zachowany w znacznym stopniu historyczny układ ruralistyczny Papowa Biskupiego; – ruiny gotyckiego zamku w Papowie Biskupim, którą są wizytówką gminy; – aktywna działalność Gminnego Ośrodka Kultury, Gminna, Biblioteki Publicznej w Papowie Biskupim, z filią w Dubielnie, Koło Gospodyń Wiejskich oraz Stowarzyszenie Rozwoju Gminy Papowo Biskupie; – przebiegające przez gminę szlaki turystyczne; – występujące formy ochrony przyrody – pomniki przyrody; – położenie przy ważnych szlakach komunikacyjnych; – urozmaicony krajobraz naturalny (zróznicowanie przyrodnicze i przestrzenne); – przynależność do Stowarzyszenia „Lokalna Grupa Działania Ziemia Gotyku” oraz Stowarzyszenia Rozwoju Gminy Papowo Biskupie.	<ul style="list-style-type: none"> – stan zabezpieczenia niektórych obiektów zabytkowych, postępujący proces ich niszczenia; – degradacja elementów historycznych układów przestrzennych poprzez lokalizację nowej zabudowy; – budynki występujące w gminnej ewidencji zabytków, które są własnością prywatną wymagają przeprowadzenia prac zabezpieczających, jak i wyeksponowania ich walorów; – niewystarczająco rozwinięta jest infrastruktura turystyczna oraz niedostatecznie wyeksponowane są istniejące atrakcje turystyczne; – niedostateczna promocja gminy, pod względem gospodarczym i turystycznym; – brak uchwały w sprawie zasad i trybu postępowania o udzielenie, rozliczenie i kontroli wykorzystania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, niestanowiących własność gminy; – brak opracowanych kart stanowisk archeologicznych gminnej ewidencji zabytków; – niewielki obszar gminy pokryty jest miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego; – słabe wykorzystanie krajobrazu i walorów przyrodniczych.

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> - wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; - położenie przy ważnych szlakach komunikacyjnych; - duży potencjał do rozwoju turystyki i agroturystyki; - występowanie wysokiej klasy obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; - dynamicznie rozwijającą się działalność kulturalna; - dogodne warunki dla rozwijania turystyki oraz agroturystyki; - aktywność gmin sąsiadujących w regionie do podejmowania wspólnych działań; - malowniczy krajobraz sprzyjający rozwojowi turystyki i rekreacji; - rozszerzenie oferty kulturalnej i turystycznej; - rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; - kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; - systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; - rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; - wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; - możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; - wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminne ewidencji zabytków; - wypracowanie form współpracy jednostek działających na rzecz ochrony zabytków – organów rządowych, samorządowych i organizacji społecznych. 	<ul style="list-style-type: none"> - brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; - pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie gminy; - duża atrakcyjność turystyczna otoczenia gminy; - bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; - zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia; - niewystarczający poziom obsługi mieszkańców i turystów; - skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; - samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemyślanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką; - niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; - odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem; - często występujące anomalie pogodowe i zmieniający się klimat; - odchodzenie od miejscowej tradycji w budownictwie przy budynkach nowopowstałych lub modernizowanych.

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Polityka gminy w zakresie ochrony zabytków w perspektywie długofalowej powinna być przede wszystkim nakierowana z jednej strony na zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, jego ochronę przed degradacją, systematyczną poprawę stanu technicznego - remonty, odbudowy, adaptacje i rewitalizacje, z drugiej strony na wielotorową edukację kulturalną, która jest kluczem do ogólnej poprawy sytuacji w przestrzeni publicznej. Realizacja wyznaczonych celów, wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

W GPOnZ wyznaczono dwa priorytety, kierunki działań oraz zadania, które są kontynuacją działań określonych w Gminnym programie opieki nad zabytkami gminy Papowo Biskupie na lata 2016-2019. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 7 i 8.

W związku z wyznaczonymi celami głównymi samorząd w kwestii dziedzictwa kulturowego powinien kierować się następującymi priorytetami:

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego gminy Papowo Biskupie.

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy Papowo Biskupie.

Tabela nr 7. Kierunki działań i zadania w ramach Priorytetu nr I

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego gminy Papowo Biskupie.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Podjęcie działań mających na celu podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego gminy na potrzeby edukacyjne, społeczne i turystyczne.	Merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o przyznanie środków na odnowę zabytku z funduszy unijnych, budżetu państwa oraz dotacji samorządowych.	Ilość chętnych osób do złożenia wniosków, ilość złożonych wniosków
	Oznakowanie w Systemie Informacji Przestrzennej obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	Czy oznakowano obiekty, ile obiektów, czy załączono karty
	Zaplanowanie prac związanych z uporządkowaniem wszystkich zabytkowych cmentarzy ujętych w GEZ, następnie ustawienie tablic informacyjnych ułatwiających dotarcie do obiektu oraz zawierające krótką historię obiektu.	Jakie prace zaplanowano/ wykonano, przy jakich obiektach, czy ustawiono tablice i gdzie, z kim współpracowano, ilość zaplanowanych/ przeznaczonych środków
Rozszerzenie zasobów prawnych form ochrony zabytków gminy Papowo Biskupie.	Opracowywanie sprawozdań z realizacji zadań GPOnZ zgodnie z przepisami co dwa lata, następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Gminy Papowo Biskupie.	Czy opracowano sprawozdania, czy były prezentowane na sesji
	Zadania dla gminnej ewidencji zabytków:	Ilość przeprowadzonych

	<p>1. Zakładanie nowych kart adresowych dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy;</p> <p>2. Systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną;</p> <p>3. Skreślenia z ewidencji obiektów nieistniejących oraz takich, które utraciły cechy zabytkowe w wyniku modernizacji.</p> <p>Wszelkie działania przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków wymagają opiniowania, uzgodnienia lub pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.</p>	<p>aktualizacji, czy dodano/usunięto obiekt z ewidencji, czy przyjęto zmianę Zarządzeniem dla gminnej ewidencji zabytków</p>
	<p>Uzupełnienie gminnej ewidencji zabytków o karty stanowisk archeologicznych.</p>	<p>Czy wykonano karty, czy uzgodniono z WUOZ</p>
	<p>Opracowanie uchwały w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robot budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.</p>	<p>Czy opracowano uchwałę, wysokość dotacji, ile osób wnioskowało o dotację, ile osób otrzymało dotację</p>
<p>Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.</p>	<p>Utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy Papowo Biskupie (Tabela nr 4).</p>	<p>Ilość przeprowadzonych prac remontowych, konserwatorskich, wartość zaplanowanych/poniesionych wydatków</p>
	<p>Coroczne rezerwowanie środków w budżecie gminnym przeznaczonych na ochronę zabytków.</p>	<p>Ile środków zarezerwowano, ile wydano, na jakie zadania, czy korzystano z innych źródeł</p>
	<p>Systematyczne podejmowanie działań w celu zachowania ruin zamku krzyżackiego w stanie nie pogorszonym.</p>	<p>Ilość podjętych działań, ilość pozyskanych/przeznaczonych i wydanych środków, zakres prac</p>
	<p>Wykonanie rewaloryzacji zabytkowych parków w Fałęcinie, Jeleńcu, Nowym Dworze Królewskim oraz Wrocławkach wraz z inwentaryzacją dendrologiczną.</p>	<p>Jakie działania zaplanowano, gdzie, ich zakres, jakie prace wykonano, wartość poniesionych środków</p>

Tabela nr 8. Zadania w ramach Priorytetu nr II

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy Papowo Biskupie.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym gminy.	Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy we ścisłej współpracy z Gminnym Ośrodkiem Kultury oraz Stowarzyszeniem „Lokalna Grupa Działania Ziemia Gotyku”, Stowarzyszeniem Rozwoju Gminy Papowo Biskupie.	Ilość wydanych publikacji, czego dotyczyły, z kim współpracowano
	Prowadzenie działalności edukacyjnej skierowanej do młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej: wystaw, konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jego zabytki itp.	Ilość opracowanych konkursów, wystaw, ilość osób biorących udział, ich tematyka, miejsca gdzie się odbyły, z kim współpracowano
	Promowanie imprez folklorystycznych, warsztatów, przeglądów, festiwali, lokalnych obrzędów, jako produktów turystycznych stanowiących o tożsamości gminy.	Ilość odbytych imprez, ilość wypromowanych imprez, ilość osób uczestniczących
	Utrzymanie i opracowanie nowych szlaków turystycznych, wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.	Ilość nowych szlaków, ilość osób odwiedzających szlaki

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

1) **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

2) instrumenty finansowe:

- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

3) instrumenty społeczne:

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy Papowo Biskupie),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

4) instrumenty koordynacji:

- realizacja projektów i programów gminy Papowo Biskupie dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plan rozwoju lokalnego, program ochrony środowiska przyrodniczego, plany rewitalizacji),
- współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

5) instrumenty kontrolne:

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy Papowo Biskupie,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

1) źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- dotacje wojewódzkie,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- fundusze od fundacji,

- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

2) źródła zagraniczne:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,
- źródła z programu Polska Cyfrowa PO PC 2014-2020,
- źródła pozaunijne – Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

– **Dotacje Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków**

Dotacje Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków udzielana są zgodnie z przyznaje dotacje na podstawie art. 74 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r. poz. 2067 z późn. zm.) oraz rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674).

Dotacje udzielane są w celu poprawy stanu zachowania zabytków poprzez ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwację i rewaloryzację zabytków, udostępnianie zabytków na cele publiczne. Kwalifikują się prace prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, realizowane bez udziału środków europejskich. Planowane w roku udzielenia dotacji lub prowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (refundacja). Uprawnionymi wnioskodawcami są jednostki posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

Wniosek należy złożyć do dnia:

- 1) 30 czerwca roku, w którym dotacja celowa ma być udzielona, w przypadku dofinansowania prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków),
- 2) 28 lutego roku, w którym dotacja celowa ma być udzielona, w przypadku dofinansowania prac przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostaną przeprowadzone.

– **Dotacje wojewódzkie**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu Województwa Kujawsko-Pomorskiego – udzielane są na podstawie art. 81 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282 i 782) oraz § 9 ust. 4, 5 i 6 załącznika nr 1 do uchwały Nr XXV/497/08 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 8 września 2008 r. w sprawie ustalenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego (Dziennik Urzędowy Województwa Kujawsko-Pomorskiego Nr 133, poz. 2100, z 2009 r. Nr 43, poz. 938 i Nr 124, poz. 2064 oraz z 2012 r. poz. 2029).

Ponadto Marszałek Województwa Kujawsko-Pomorskiego, chcąc wyróżnić prace konserwatorskie i restauratorskie przy zabytkach województwa kujawsko-pomorskiego, cechujące się wysoką jakością oraz szczególną dbałością o kompleksowe przywrócenie im świetności i utrwalenie ich kulturowej wartości, promować dobre wzorce realizacji prac przy zabytku oraz uhonorować autorów szczególnych osiągnięć,

związanych z opieką nad zabytkami i ochroną zabytków, przyznaje Medale Hereditas Saeculorum, będący główną nagrodą w Konkursie Dziedzictwo Wieków. W tym celu została powołana specjalna Kapituła, składająca się z ekspertów z zakresu dziedzictwa narodowego i oceniająca nadesłane wnioski przez właścicieli, posiadaczy i zarządców obiektów zabytkowych, jednostki samorządu terytorialnego, stowarzyszenia, fundacje działające na polu ochrony i opieki nad zabytkami, służby konserwatorskie oraz muzea. Uroczystość wręczenia medali laureatom odbywa się podczas wojewódzkiej inauguracji Europejskich Dni Dziedzictwa.

Dotacje z budżetu Starostwa Powiatowego w Chełmnie – określa uchwała nr III/34/2015 Rady Powiatu Chełmińskiego z dnia 17 marca 2015 r. w sprawie określenia zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków (Dz. Urz. Woj. Kuj-Pom. z 2015 r. poz. 895).

Wnioski o udzielenie dotacji należy składać do dnia 15 września każdego roku poprzedzającego rok udzielenia dotacji. Termin ten nie ma zastosowania w przypadku ubiegania się o dotację na prace interwencyjne wynikające z udokumentowanego zagrożenia zabytku. Wniosek składa się na jeden zabytek, na który ma być udzielona dotacja. Wnioskodawca w okresie 3 lat budżetowych może złożyć tylko jeden wniosek.

– **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 713 ze zm.), dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Gmina Papowo Biskupie nie posiada opracowanej uchwały w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robot budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

– **Konkurs „Zabytek Zadbany”**

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- 1) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu,
- 2) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe),
- 3) Adaptacja obiektów zabytkowych,
- 4) Architektura i budownictwo drewniane,
- 5) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynierskie,

6) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

– **Fundusz Termomodernizacji i Remontów**

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

– **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

– **Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu**

W województwie kujawsko-pomorskim właściciele oraz zarządcy zabytkowych parków mogą skorzystać ze wsparcia finansowego, proponowanego przez Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu. Rada Nadzorcza w drodze uchwały przyjmuje zasady udzielania pomocy finansowej ze środków, które są w jej dyspozycji. O pomoc mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, państwowe jednostki budżetowe, przedsiębiorcy, instytucje kultury, organizacje pozarządowe oraz osoby fizyczne. Wsparcie udzielane jest m.in. w formie pożyczek, umorzenia pożyczek i bezzwrotnych dotacji na realizację przedsięwzięć, związanych z edukacją ekologiczną, ochroną przyrody i krajobrazu, ochroną powietrza, gospodarką odpadami i ochroną powierzchni ziemi oraz zasobów wodnych, badaniami naukowymi, a także monitoringiem środowiska. Wojewódzki Fundusz nie rozpatruje wniosków o udzielenie dofinansowania na przedsięwzięcia zakończone w dniu złożenia wniosku.

– **Program Kultura – Interwencje**

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Jest on realizowany zgodnie z założeniami Paktu dla Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmocnienia tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

– **Finansowanie z fundacji**

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

– **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzeczonych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powódzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

– **Program „Niepodległa” na lata 2017-2021**

Program dotacyjny „Niepodległa”, skierowany do organizacji pozarządowych i samorządowych instytucji kultury, ma wspierać organizatorów obchodów stulecia odzyskania niepodległości, którzy planują przygotowanie wydarzeń lokalnych i regionalnych. Budżet na dofinansowanie działań w ramach tego programu wynosi 6 milionów zł, a pojedynczy wniosek może uzyskać dotację od 8 do 150 tys. zł. Od organizatorów wymagane jest zapewnienie 15% udziału własnego. Rodzaje kwalifikujących się zadań: festiwale, koncerty, spektakle, wytyczenie i oznakowanie szlaków tematycznych i historycznych, tworzenie archiwów historii mówionej i archiwów społecznych, projekty animacyjno-edukacyjne, oparte na interakcji i współdziałaniu, np.: warsztaty, gry terenowe, questy, wystawy wraz z katalogami i publikacje.

– **Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie**

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

– **Fundusz Kościelny**

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

– Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za pomnik historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do Programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

– Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

– Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – zagraniczne

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego. W 2020 r. kończy się okres obowiązywania funduszy europejskich. Obecnie trwają prace nad budżetem Unii Europejskiej w nowej perspektywie finansowej na lata 2021-2027.

– **Program Kultury, Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego na lata 2014-2021**

Program Kultura, o całkowitym budżecie ponad 88 mln euro (z których 75 mln euro stanowią środki Mechanizmu Finansowego EOG, a przeszło 13 mln euro wkład krajowy) wdrażany jest przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego jako Operatora Programu, we współpracy z partnerami z państw-darczyńców: Norweska Rada Sztuki (ACN) i Norweski Dyrektoriat ds. Dziedzictwa Kulturowego (RA).

Program jest kontynuacją programów z obszaru wsparcia kultury wdrażanych przy wsparciu dwóch poprzednich edycji Funduszy norweskich i EOG.

Program koncentruje się na roli, jaką kultura i dziedzictwo kulturowe odgrywają w rozwoju lokalnym i regionalnym z uwzględnieniem nacisku na zatrudnienie, przedsiębiorczość w obszarze kultury i szkolenie zawodowe. Program powinien uwzględniać działania i inicjatywy w sztuce i kulturze, które promują włączenie mniejszości etnicznych i narodowych.

O wsparcie w ramach uruchamianego Programu mogą ubiegać się m.in. publiczne instytucje kultury, publiczne szkoły artystyczne i publiczne uczelnie artystyczne, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego czy kościoły i związki wyznaniowe.

Dofinansowanie projektów może sięgać do 85% ich wartości.

10. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach.
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane.
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska.
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie.
11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach.
12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach.
13. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej.
14. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.
15. Materiały udostępnione przez Urząd Gminy Papowo Biskupie.
16. Materiały udostępnione przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Toruniu.
17. Gminny program opieki nad zabytkami gminy Papowo Biskupie na lata 2016-2019.
18. Pabian A., Rozynkowski W., Zamki krzyżackie na ziemi chełmińskiej, Toruń 1997, s. 73-79.
19. Kajzer L., Kołodziejcki S., Salm J., Leksykon zamków w Polsce, red. Kajzer L., Warszawa 2010, s. 369-370.
20. <https://zamkiobronne.pl/zamek/papowo-biskupie/>
21. www.kujawsko-pomorskie.pl/.
22. www.papowobiskupie.com.pl/.
23. www.ziemiagotyku.com/.
24. www.szlaktradycji.pl/.

11. Spis tabel i zdjęć

1. Tabela 1. Cmentarze na terenie gminy Papowo Biskupie.
2. Tabela nr 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Papowo Biskupie.
3. Tabela nr 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Papowo Biskupie.
4. Tabela nr 4. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, których gmina Papowo Biskupie jest właścicielem.
5. Tabela nr 5. Analiza SWOT.
6. Tabela nr 6. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr I.
7. Tabela nr 7. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr II.
8. Zdjęcia nr 1, 2. Kościół parafialny pw. św. Mikołaja, Papowo Biskupie.
9. Zdjęcie nr 3. Ruiny zamku krzyżackiego, Papowo Biskupie.
10. Zdjęcie nr 4. Dubielno, dz. nr 35/2.
11. Zdjęcie nr 5. Jeleniec nr 16.
12. Zdjęcie 6. Młyn z budynkiem gospodarczym, Papowo Biskupie nr 8.
13. Zdjęcie nr 7. Pałac, Dubielno nr 73.
14. Zdjęcie nr 8. Dwór, Falęcín nr 11.
15. Zdjęcie nr 9. Pałac, Jeleniec nr 61.

16. Zdjęcie nr 10. Pałac, Niemczyk nr 9.
17. Zdjęcie nr 11. Pałacyk, Nowy Dwór Królewski nr 13.
18. Zdjęcie nr 12. Pałac, ob. budynek mieszkalny, Papowo Biskupie nr 27.
19. Zdjęcie nr 13. Dwór, Staw nr 16.
20. Zdjęcie nr 14. Pałac, Storlus nr 10.
21. Zdjęcie nr 15. Dwór, Zegartowice nr 1.

12. Załączniki

Załącznik nr 1. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków gminy Papowo Biskupie

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	DZ. NR	OBIEKT
1	Dubielno	nr 73	dz. nr 141/7	dwór
2	Dubielno	nr 83	dz. nr 55/1	budynek mieszkalny w zespole dworca kolejowego
3	Dubielno	nr 85	dz. nr 55/1	budynek mieszkalny w zespole dworca kolejowego
4	Dubielno		dz. nr 35/2	budynek mieszkalny - poniatówka
5	Dubielno		dz. nr 205	cmentarz ewangelicki
6	Fałęcin		dz. nr 24	kapliczka
7	Fałęcin	nr 11	dz. nr 11/87	dwór w zespole dworsko-folwarcznym
8	Fałęcin	nr 11	dz. nr 11/87, 11/96, 11/97, 11/98, 11/99, 11/100	park dworski w zespole dworsko-folwarcznym
9	Fałęcin	nr 11	dz. nr 11/94	bud. inwentarski I w zespole dworsko-folwarcznym
10	Fałęcin	nr 11	dz. nr 11/110	bud. gospodarczy w zespole dworsko-folwarcznym
11	Fałęcin	nr 11	dz. nr 11/110	bud. inwentarski II w zespole dworsko-folwarcznym
12	Fałęcin	nr 11	dz. nr 11/110	bud. inwentarski III w zespole dworsko-folwarcznym
13	Fałęcin	nr 11	dz. nr 11/110	spichlerz w zespole dworsko-folwarcznym
14	Firlus	nr 22	dz. nr 17/3	budynek mieszkalny w zespole dworca kolejowego
15	Firlus	nr 23	dz. nr 17/3	budynek mieszkalny w zespole dworca kolejowego
16	Folgowo	nr 3	dz. nr 50/5	bud. inwentarski
17	Folgowo	nr 3	dz. nr 50/5	budynek mieszkalny
18	Jeleniec	nr 8	dz. nr 69/2	budynek mieszkalny - poniatówka
19	Jeleniec	nr 9	dz. nr 70/3	budynek mieszkalny - poniatówka
20	Jeleniec	nr 16	dz. nr 73/4	budynek mieszkalny - poniatówka
21	Jeleniec	nr 23	dz. nr 15/3	budynek mieszkalny - poniatówka
22	Jeleniec	nr 24	dz. nr 14	budynek mieszkalny - poniatówka
23	Jeleniec	nr 34	dz. nr 25/6	budynek mieszkalny - poniatówka
24	Jeleniec	nr 37	dz. nr 27/2	budynek mieszkalny - poniatówka
25	Jeleniec	nr 41	dz. nr 34	budynek mieszkalny
26	Jeleniec	nr 54	dz. nr 94/20	szkoła, obecnie budynek mieszkalny w zespole pałacowo-folwarcznym
27	Jeleniec	nr 55	dz. nr 94/18	sześciorak w zespole pałacowo-folwarcznym
28	Jeleniec	nr 56	dz. nr 94/15	czworak w zespole pałacowo-folwarcznym
29	Jeleniec	nr 57	dz. nr 92/58	czworak w zespole pałacowo-folwarcznym
30	Jeleniec	nr 58	dz. nr 94/8	czworak w zespole pałacowo-folwarcznym
31	Jeleniec	nr 59	dz. nr 96/1	czworak w zespole pałacowo-folwarcznym
32	Jeleniec	nr 60-60a	dz. nr 92/55	rządcówka w zespole pałacowo-folwarcznym
33	Jeleniec	nr 61	dz. nr 92/30	pałac w zespole pałacowo-folwarcznym
34	Jeleniec		dz. nr 92/23	stajnia, obecnie magazyn w zespole pałacowo-folwarcznym
35	Jeleniec		dz. nr 92/24	obora w zespole pałacowo-folwarcznym
36	Jeleniec		dz. nr 92/28	kuźnia i wozownia w zespole pałacowo-folwarcznym
37	Jeleniec		dz. nr 92/29, 92/30	park pałacowy w zespole pałacowo-folwarcznym
38	Jeleniec		dz. nr 100/1	cmentarz rodowy
39	Jeleniec			zespół pałacowo-parkowo-folwarczny: układ przestrzenny zespołu
40	Kucborek	nr 2	dz. nr 34/1	dworek

41	Kucborek		dz. nr 34/1	park dworski
42	Młyńsk		dz. nr 103/3, 103/6	park dworski
43	Niemczyk	nr 9	dz. nr 41/1	pałac
44	Niemczyk		dz. nr 38/2, 39, 41/2, 41/3, 41/4, 41/5, 41/6, 41/7	park pałacowy
45	Nowy Dwór Królewski	nr 13	dz. nr 49/1	pałacyk
46	Nowy Dwór Królewski		dz. nr 34	bud. inwentarski
47	Nowy Dwór Królewski		dz. nr 49/2	park pałacowy
48	Papowo Biskupie	nr 3	dz. nr 87	budynek mieszkalny
49	Papowo Biskupie	nr 4	dz. nr 115/5, 115/6, 115/7, 115/8	czworak
50	Papowo Biskupie	nr 8	dz. nr 119	młyn z bud. gospodarczym
51	Papowo Biskupie	nr 14	dz. nr 127	plebania
52	Papowo Biskupie	nr 27	dz. nr 175	budynek zarządcy domeny, obecnie budynek mieszkalny
53	Papowo Biskupie	nr 37	dz. nr 35/2	czworak z budynkiem gospodarczym
54	Papowo Biskupie	nr 44	dz. nr 92/8, 92/9, 92/10	czworak
55	Papowo Biskupie	nr 45	dz. nr 135	budynek mieszkalny
56	Papowo Biskupie	nr 129	dz. nr 131, 132/8	dom katolicki, obecnie gminny ośrodek kultury
57	Papowo Biskupie	nr 132	dz. nr 130/3	bud. inwentarski
58	Papowo Biskupie		dz. nr 99/3	spichlerz
59	Papowo Biskupie		dz. nr 128	cmentarz przykościelny
60	Papowo Biskupie		dz. nr 128	kościół parafialny pw. św. Mikołaja
61	Papowo Biskupie		dz. nr 171, 173, 174, 175	park dworsko-zamkowy
62	Papowo Biskupie		dz. nr 174	ruiny zamku
63	Papowo Biskupie		dz. nr 186, 192	cmentarz parafialny
64	Papowo Biskupie		dz. nr 192	kapliczka
65	Papowo Biskupie			historyczny układ ruralistyczny
66	Staw	nr 1	dz. nr 7/2	budynek mieszkalny
67	Staw	nr 1	dz. nr 7/2	obora
68	Staw	nr 15	dz. nr 1/3	szkoła
69	Staw	nr 16	dz. nr 14/19	dwór
70	Staw		dz. nr 14/15	bud. Inwentarski I
71	Staw		dz. nr 14/15	bud. Inwentarski II
72	Staw		dz. nr 14/16, 14/17, 14/18, 14/19	park dworski
73	Storlus	nr 2	dz. nr 53	sześciorek w zespole pałacowo-folwarcznym
74	Storlus	nr 5	dz. nr 54	czworak w zespole pałacowo-folwarcznym
75	Storlus	nr 7	dz. nr 56	czworak w zespole pałacowo-folwarcznym
76	Storlus	nr 9	dz. nr 110	stelmacharnia w zespole pałacowo-folwarcznym, ob. budynek mieszkalny
77	Storlus	nr 10	dz. nr 116	pałac z oficyną w zespole pałacowo-folwarcznym
78	Storlus		dz. nr 20/3	kuźnia w zespole pałacowo-folwarcznym
79	Storlus		dz. nr 110	chlewnia w zespole pałacowo-folwarcznym, ob. budynek gospodarczy
80	Storlus		dz. nr 117	budynek gospodarczy w zespole pałacowo-folwarcznym
81	Storlus		dz. nr 118	park dworski w zespole pałacowo-folwarcznym
82	Storlus			zespół pałacowo-parkowo-folwarczny: układ przestrzenny zespołu
83	Wrocławki	nr 1	dz. nr 5/9	dwór w zespole dworsko-parkowym
84	Wrocławki	nr 82	dz. nr 197	strażnica w zespole dworca kolejowego
85	Wrocławki		dz. nr 5/5, 5/7, 5/9, 5/14	park dworski w zespole dworsko-parkowym
86	Wrocławki		dz. nr 5/17	obora w zespole dworsko-parkowym
87	Wrocławki		dz. nr 5/17	spichlerz I w zespole dworsko-parkowym

88	Wrocławki		przy nr 77, dz. nr 4/12	park dworsko - zamkowy
89	Wrocławki		dz. nr 5/17	spichlerz II w zespole dworsko-parkowym
90	Zegartowice	nr 1	dz. nr 204/16	pałac w zespole pałacowo-folwarcznym
91	Zegartowice	nr 2	dz. nr 150	rządcówka w zespole pałacowo-folwarcznym
92	Zegartowice	nr 5	dz. nr 94	ośmiorak w zespole pałacowo-folwarcznym
93	Zegartowice	nr 6	dz. nr 94	ośmiorak w zespole pałacowo-folwarcznym
94	Zegartowice	nr 7	dz. nr 94	ośmiorak w zespole pałacowo-folwarcznym
95	Zegartowice	nr 23	dz. nr 28/1, 191	budynek mieszkalny
96	Zegartowice		dz. nr 40	cmentarz ewangelicki
97	Zegartowice		dz. nr 62	kapliczka w zespole pałacowo-folwarcznym
98	Zegartowice		dz. nr 204/13, 204/14, 204/15, 204/16	park dworski w zespole pałacowo-folwarcznym
99	Zegartowice		dz. nr 204/18	stajnia w zespole pałacowo-folwarcznym, ob. obora
100	Zegartowice		dz. nr 204/20, 204/21	spichlerz w zespole pałacowo-folwarcznym
101	Zegartowice		204/22	magazyn w zespole pałacowo-folwarcznym
102	Zegartowice		204/23	obora I w zespole pałacowo-folwarcznym
103	Zegartowice		204/23	stodoła w zespole pałacowo-folwarcznym
104	Zegartowice			zespół pałacowo-parkowo-folwarczny: układ przestrzenny zespołu
105	Żygląd		dz. nr 39	park dworski
106	Żygląd		dz. nr 55	kapliczka

* obiekty oznaczone na kolor niebieski są wpisane do rejestru zabytków

Załącznik nr 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków gminy Papowo Biskupie

LP.	MIJSCOWOŚĆ	NUMER OBSZARU AZP	NUMER STANOWISKA W MIJSCOWOŚCI	NUMER STANOWISKA NA OBSZARZE
1	Dubielno	35-43	23	37
2	Dubielno	35-44	1	51
3	Dubielno	35-44	2	52
4	Dubielno	35-44	3	60
5	Dubielno	35-44	4	61
6	Dubielno	35-44	5	62
7	Dubielno	35-44	6	63
8	Dubielno	35-44	7	72
9	Dubielno	35-44	8	73
10	Dubielno	35-44	9	80
11	Dubielno	35-44	10	81
12	Dubielno	35-44	11	83
13	Dubielno	35-44	12	84
14	Dubielno	35-44	13	85
15	Dubielno	35-44	14	86
16	Dubielno	35-44	15	87
17	Dubielno	35-44	16	88
18	Dubielno	35-44	17	89
19	Dubielno	35-44	18	90
20	Dubielno	35-44	19	91
21	Dubielno	35-44	20	92
22	Dubielno	35-44	21	93
23	Dubielno	35-44	22	94
24	Fałęcin	35-43	7	74
25	Fałęcin	35-43	2	77
26	Fałęcin	35-43	3	96

27	Fałęcin	35-43	4	97
28	Fałęcin	35-43	5	98
29	Fałęcin	35-43	6	99
30	Fałęcin	35-43	8	159
31	Fałęcin	35-43	9	161
32	Fałęcin	35-43	10	162
33	Fałęcin	35-43	11	163
34	Fałęcin	35-43	12	223
35	Fałęcin	35-43	13	224
36	Fałęcin	35-43	14	225
37	Fałęcin	35-43	15	226
38	Fałęcin	35-43	16	227
39	Fałęcin	35-43	17	228
40	Fałęcin	35-43	18	229
41	Fałęcin	35-43	19	234
42	Fałęcin	35-43	20	235
43	Fałęcin	35-43	21	236
44	Fałęcin	35-43	22	237
45	Fałęcin	35-43	23	238
46	Fałęcin	35-43	24	239
47	Fałęcin	35-43	25	240
48	Fałęcin	35-43	26	241
49	Fałęcin	35-43	27	242
50	Fałęcin	35-43	28	243
51	Fałęcin	35-43	29	244
52	Fałęcin	35-43	30	245
53	Fałęcin	35-43	31	246
54	Fałęcin	35-43	32	247
55	Fałęcin	35-43	33	248
56	Fałęcin	35-43	34	255
57	Fałęcin	35-43	35	256
58	Fałęcin	35-43	36	257
59	Fałęcin	35-43	37	258
60	Fałęcin	35-43	38	259
61	Fałęcin	35-43	39	260
62	Fałęcin	35-43	40	261
63	Fałęcin	35-43	41	262
64	Fałęcin	35-43	42	263
65	Fałęcin	35-43	43	264
66	Fałęcin	35-43	44	265
67	Fałęcin	35-43	45	266
68	Fałęcin	35-43	46	267
69	Firlus	34-44	1	6
70	Firlus	34-44	2	7
71	Firlus	34-44	3	8
72	Firlus	34-44	4	9
73	Firlus	34-44	5	10
74	Firlus	34-44	6	11

75	Firlus	34-44	7	12
76	Firlus	34-44	8	13
77	Firlus	34-44	9	14
78	Firlus	34-44	10	17
79	Firlus	34-44	11	18
80	Firlus	34-44	12	23
81	Firlus	34-44	13	24
82	Firlus	34-44	14	25
83	Firlus	34-44	15	46
84	Firlus	35-44	16	76
85	Firlus	35-44	17	77
86	Firlus	35-44	18	78
87	Firlus	35-44	19	79
88	Folgowo	34-43	1	15
89	Folgowo	34-43	2	17
90	Folgowo	34-43	3	200
91	Folgowo	34-43	4	205
92	Folgowo	34-43	5	206
93	Folgowo	34-43	6	207
94	Folgowo	34-43	7	212
95	Folgowo	34-43	8	208
96	Folgowo	34-43	9	211
97	Folgowo	34-43	10	221
98	Folgowo	34-43	11	222
99	Folgowo	34-43	12	223
100	Folgowo	34-43	13	224
101	Folgowo	34-43	14	225
102	Folgowo	34-43	15	226
103	Folgowo	34-43	16	227
104	Folgowo	34-43	17	228
105	Folgowo	34-43	18	229
106	Folgowo	34-43	19	230
107	Folgowo	34-43	20	231
108	Folgowo	34-43	21	234
109	Folgowo	34-43	22	235
110	Folgowo	34-43	23	236
111	Folgowo	34-43	24	249
112	Folgowo	34-43	25	250
113	Folgowo	34-43	26	252
114	Folgowo	34-43	27	254
115	Folgowo	34-43	-	264
116	Jeleniec	34-42	13	46
117	Jeleniec	34-42	14	47
118	Jeleniec	34-42	15	48
119	Jeleniec	34-43	3	6
120	Jeleniec	34-43	1	7
121	Jeleniec	34-43	2	9
122	Jeleniec	34-43	7	27

123	Jeleniec	34-43	8	28
124	Jeleniec	34-43	4	29
125	Jeleniec	34-43	5	30
126	Jeleniec	34-43	6	31
127	Jeleniec	34-43	9	166
128	Jeleniec	34-43	10	167
129	Jeleniec	34-43	11	168
130	Jeleniec	34-43	12	169
131	Jeleniec	35-42	16	53
132	Kucborek	35-43	1	3
133	Kucborek	35-43	2	4
134	Kucborek	35-43	3	5
135	Kucborek	35-43	4	6
136	Kucborek	35-43	5	7
137	Kucborek	35-43	6	8
138	Kucborek	35-43	7	9
139	Kucborek	35-43	8	10
140	Kucborek	35-43	9	11
141	Kucborek	35-43	10	16
142	Kucborek	35-43	11	17
143	Kucborek	35-43	12	18
144	Kucborek	35-43	13	19
145	Kucborek	35-43	14	20
146	Kucborek	35-43	15	21
147	Kucborek	35-43	16	105
148	Kucborek	35-43	17	164
149	Kucborek	35-43	18	165
150	Kucborek	35-43	20	173
151	Kucborek	35-43	21	174
152	Kucborek	35-43	22	175
153	Kucborek	35-43	23	203
154	Kucborek	35-43	24	204
155	Kucborek	35-43	25	205
156	Kucborek	35-43	26	206
157	Kucborek	35-43	27	207
158	Kucborek	35-43	28	208
159	Kucborek	35-43	29	209
160	Kucborek	35-43	19	286
161	Niemczyk	34-43	6	142
162	Niemczyk	34-43	7	143
163	Niemczyk	34-43	8	144
164	Niemczyk	34-43	9	145
165	Niemczyk	34-43	10	146
166	Niemczyk	34-43	11	147
167	Niemczyk	34-44	1	15
168	Niemczyk	34-44	2	16
169	Niemczyk	34-44	3	43
170	Niemczyk	34-44	4	45

171	Niemczyk	35-43	12	46
172	Niemczyk	35-43	13	47
173	Niemczyk	35-43	14	48
174	Niemczyk	35-43	15	280
175	Niemczyk	35-43	16	281
176	Niemczyk	35-43	17	282
177	Niemczyk	35-43	18	283
178	Niemczyk	35-43	19	284
179	Niemczyk	35-44	5	82
180	Nowy Dwór Królewski	34-43	5	10
181	Nowy Dwór Królewski	34-43	6	11
182	Nowy Dwór Królewski	34-43	7	16
183	Nowy Dwór Królewski	34-43	8	148
184	Nowy Dwór Królewski	34-43	9	149
185	Nowy Dwór Królewski	34-43	10	150
186	Nowy Dwór Królewski	34-43	11	214
187	Nowy Dwór Królewski	34-43	12	219
188	Nowy Dwór Królewski	34-43	13	220
189	Nowy Dwór Królewski	35-43	2	49
190	Nowy Dwór Królewski	35-43	3	50
191	Nowy Dwór Królewski	35-43	4	64
192	Nowy Dwór Królewski	35-43	14	191
193	Nowy Dwór Królewski	35-43	15	193
194	Papowo Biskupie	35-43	2	12
195	Papowo Biskupie	35-43	3	13
196	Papowo Biskupie	35-43	4	14
197	Papowo Biskupie	35-43	5	22
198	Papowo Biskupie	35-43	6	23
199	Papowo Biskupie	35-43	7	24
200	Papowo Biskupie	35-43	1	25
201	Papowo Biskupie	35-43	8	26
202	Papowo Biskupie	35-43	9	27
203	Papowo Biskupie	35-43	10	28
204	Papowo Biskupie	35-43	11	29
205	Papowo Biskupie	35-43	12	30
206	Papowo Biskupie	35-43	13	57
207	Papowo Biskupie	35-43	14	58
208	Papowo Biskupie	35-43	15	59
209	Papowo Biskupie	35-43	16	60
210	Papowo Biskupie	35-43	17	61
211	Papowo Biskupie	35-43	18	63
212	Papowo Biskupie	35-43	19	65
213	Papowo Biskupie	35-43	20	66
214	Papowo Biskupie	35-43	21	67
215	Papowo Biskupie	35-43	22	68
216	Papowo Biskupie	35-43	35	73
217	Papowo Biskupie	35-43	23	75
218	Papowo Biskupie	35-43	24	76

219	Papowo Biskupie	35-43	25	80
220	Papowo Biskupie	35-43	26	81
221	Papowo Biskupie	35-43	27	82
222	Papowo Biskupie	35-43	28	83
223	Papowo Biskupie	35-43	30	100
224	Papowo Biskupie	35-43	31	101
225	Papowo Biskupie	35-43	32	102
226	Papowo Biskupie	35-43	33	103
227	Papowo Biskupie	35-43	34	106
228	Papowo Biskupie	35-43	36	107
229	Papowo Biskupie	35-43	37	108
230	Papowo Biskupie	35-43	38	109
231	Papowo Biskupie	35-43	39	110
232	Papowo Biskupie	35-43	40	111
233	Papowo Biskupie	35-43	41	112
234	Papowo Biskupie	35-43	42	113
235	Papowo Biskupie	35-43	43	114
236	Papowo Biskupie	35-43	44	115
237	Papowo Biskupie	35-43	45	116
238	Papowo Biskupie	35-43	46	117
239	Papowo Biskupie	35-43	47	118
240	Papowo Biskupie	35-43	48	119
241	Papowo Biskupie	35-43	49	120
242	Papowo Biskupie	35-43	50	121
243	Papowo Biskupie	35-43	51	126
244	Papowo Biskupie	35-43	52	127
245	Papowo Biskupie	35-43	53	128
246	Papowo Biskupie	35-43	54	129
247	Papowo Biskupie	35-43	55	130
248	Papowo Biskupie	35-43	56	131
249	Papowo Biskupie	35-43	57	132
250	Papowo Biskupie	35-43	58	133
251	Papowo Biskupie	35-43	59	134
252	Papowo Biskupie	35-43	60	140
253	Papowo Biskupie	35-43	61	141
254	Papowo Biskupie	35-43	62	142
255	Papowo Biskupie	35-43	63	143
256	Papowo Biskupie	35-43	64	144
257	Papowo Biskupie	35-43	65	145
258	Papowo Biskupie	35-43	66	153
259	Papowo Biskupie	35-43	67	154
260	Papowo Biskupie	35-43	68	155
261	Papowo Biskupie	35-43	69	156
262	Papowo Biskupie	35-43	70	157
263	Papowo Biskupie	35-43	71	158
264	Papowo Biskupie	35-43	72	160
265	Papowo Biskupie	35-43	73	166
266	Papowo Biskupie	35-43	74	167

267	Papowo Biskupie	35-43	75	168
268	Papowo Biskupie	35-43	76	169
269	Papowo Biskupie	35-43	77	170
270	Papowo Biskupie	35-43	78	171
271	Papowo Biskupie	35-43	79	172
272	Papowo Biskupie	35-43	81	250
273	Papowo Biskupie	35-43	80	287
274	Staw	34-43	1	5
275	Staw	34-43	22	12
276	Staw	34-43	2	13
277	Staw	34-43	3	14
278	Staw	34-43	4	65
279	Staw	34-43	5	75
280	Staw	34-43	6	76
281	Staw	34-43	7	77
282	Staw	34-43	8	78
283	Staw	34-43	9	79
284	Staw	34-43	10	80
285	Staw	34-43	11	81
286	Staw	34-43	12	82
287	Staw	34-43	13	124
288	Staw	34-43	14	125
289	Staw	34-43	15	126
290	Staw	34-43	16	127
291	Staw	34-43	17	134
292	Staw	34-43	18	135
293	Staw	34-43	19	138
294	Staw	34-43	20	139
295	Staw	34-43	21	140
296	Staw	34-43	23	196
297	Staw	34-43	24	197
298	Staw	34-43	25	198
299	Staw	34-43	26	199
300	Staw	34-43	27	201
301	Staw	34-43	28	202
302	Staw	34-43	29	203
303	Staw	34-43	30	204
304	Staw	34-43	32	209
305	Staw	34-43	33	210
306	Staw	34-43	35	213
307	Staw	34-43	36	215
308	Staw	34-43	31	232
309	Staw	34-43	34	233
310	Storlus	34-43	1	2
311	Storlus	34-43	3	23
312	Storlus	34-43	2	25
313	Storlus	34-43	4	170
314	Storlus	34-43	5	171

315	Storlus	34-43	6	172
316	Storlus	34-43	7	173
317	Storlus	34-43	8	174
318	Storlus	34-43	9	175
319	Storlus	34-43	10	176
320	Storlus	34-43	11	177
321	Storlus	34-43	12	178
322	Storlus	34-43	13	244
323	Storlus	34-43	14	245
324	Storlus	34-43	15	246
325	Storlus	34-43	16	247
326	Storlus	34-43	17	248
327	Storlus	34-43	18	251
328	Storlus	34-43	19	253
329	Storlus	34-43	20	255
330	Storlus	34-43	21	256
331	Storlus	34-43	22	257
332	Storlus	34-43	23	258
333	Storlus	34-43	24	259
334	Storlus	34-43	25	260
335	Storlus	34-43	26	261
336	Storlus	34-43	27	262
337	Storlus	35-43	28	288
338	Wrocławki	35-43	15	1
339	Wrocławki	35-43	16	2
340	Wrocławki	35-43	17	38
341	Wrocławki	35-43	1	39
342	Wrocławki	35-43	2	40
343	Wrocławki	35-43	3	41
344	Wrocławki	35-43	4	42
345	Wrocławki	35-43	5	43
346	Wrocławki	35-43	6	44
347	Wrocławki	35-43	7	45
348	Wrocławki	35-43	8	51
349	Wrocławki	35-43	9	52
350	Wrocławki	35-43	10	53
351	Wrocławki	35-43	11	54
352	Wrocławki	35-43	12	55
353	Wrocławki	35-43	13	56
354	Wrocławki	35-43	14	62
355	Wrocławki	35-43	18	146
356	Wrocławki	35-43	19	147
357	Wrocławki	35-43	20	148
358	Wrocławki	35-43	21	149
359	Wrocławki	35-43	22	150
360	Wrocławki	35-43	23	151
361	Wrocławki	35-43	24	152
362	Wrocławki	35-43	25	176

363	Wrocławki	35-43	26	177
364	Wrocławki	35-43	27	178
365	Wrocławki	35-43	28	179
366	Wrocławki	35-43	29	180
367	Wrocławki	35-43	30	181
368	Wrocławki	35-43	31	182
369	Wrocławki	35-43	32	183
370	Wrocławki	35-43	33	184
371	Wrocławki	35-43	34	185
372	Wrocławki	35-43	35	186
373	Wrocławki	35-43	36	187
374	Wrocławki	35-43	37	188
375	Wrocławki	35-43	38	189
376	Wrocławki	35-43	39	190
377	Wrocławki	35-43	40	192
378	Wrocławki	35-43	41	194
379	Wrocławki	35-43	42	195
380	Wrocławki	35-43	43	196
381	Wrocławki	35-43	44	197
382	Wrocławki	35-43	45	198
383	Wrocławki	35-43	46	199
384	Wrocławki	35-43	47	200
385	Wrocławki	35-43	48	201
386	Wrocławki	35-43	49	202
387	Wrocławki	35-43	50	211
388	Wrocławki	35-43	51	277
389	Wrocławki	35-43	52	278
390	Wrocławki	35-43	53	279
391	Wrocławki	35-43	54	285
392	Zegartowice	35-42	1	3
393	Zegartowice	35-42	2	4
394	Zegartowice	35-42	12	116
395	Zegartowice	35-42	13	117
396	Zegartowice	35-42	14	118
397	Zegartowice	35-42	15	119
398	Zegartowice	35-42	16	120
399	Zegartowice	35-42	17	121
400	Zegartowice	35-42	18	124
401	Zegartowice	35-42	19	133
402	Zegartowice	35-43	3	78
403	Zegartowice	35-43	4	79
404	Zegartowice	35-43	5	89
405	Zegartowice	35-43	6	90
406	Zegartowice	35-43	7	91
407	Zegartowice	35-43	8	92
408	Zegartowice	35-43	9	93
409	Zegartowice	35-43	10	94
410	Zegartowice	35-43	11	95

411	Zegartowice	35-43	20	230
412	Zegartowice	35-43	21	231
413	Zegartowice	35-43	22	232
414	Zegartowice	35-43	23	233
415	Zegartowice	35-43	24	249
416	Zegartowice	35-43	25	289
417	Zegartowice	35-43	26	251
418	Zegartowice	35-43	27	252
419	Zegartowice	35-43	28	253
420	Zegartowice	35-43	29	254
421	Zegartowice	35-43	30	268
422	Zegartowice	35-43	31	269
423	Zegartowice	35-43	32	270
424	Zegartowice	35-43	33	271
425	Zegartowice	35-43	34	272
426	Zegartowice	35-43	35	273
427	Zegartowice	35-43	36	274
428	Zegartowice	35-43	37	275
429	Żygląd	35-42	16	51
430	Żygląd	35-42	17	54
431	Żygląd	35-42	18	55
432	Żygląd	35-42	19	56
433	Żygląd	35-42	20	57
434	Żygląd	35-42	21	58
435	Żygląd	35-42	22	122
436	Żygląd	35-42	23	123
437	Żygląd	35-42	24	125
438	Żygląd	35-42	25	126
439	Żygląd	35-43	2	31
440	Żygląd	35-43	3	32
441	Żygląd	35-43	4	33
442	Żygląd	35-43	5	34
443	Żygląd	35-43	1	35
444	Żygląd	35-43	6	36
445	Żygląd	35-43	7	69
446	Żygląd	35-43	8	70
447	Żygląd	35-43	9	71
448	Żygląd	35-43	10	72
449	Żygląd	35-43	11	84
450	Żygląd	35-43	12	85
451	Żygląd	35-43	13	86
452	Żygląd	35-43	14	87
453	Żygląd	35-43	15	88
454	Żygląd	35-43	26	104
455	Żygląd	35-43	27	122
456	Żygląd	35-43	28	123
457	Żygląd	35-43	29	124
458	Żygląd	35-43	30	125

459	Żygląd	35-43	31	135
460	Żygląd	35-43	32	136
461	Żygląd	35-43	33	137
462	Żygląd	35-43	34	138
463	Żygląd	35-43	35	139
464	Żygląd	35-43	36	212
465	Żygląd	35-43	37	213
466	Żygląd	35-43	38	214
467	Żygląd	35-43	39	215
468	Żygląd	35-43	40	216
469	Żygląd	35-43	41	217
470	Żygląd	35-43	42	218
471	Żygląd	35-43	43	219
472	Żygląd	35-43	44	220
473	Żygląd	35-43	45	221
474	Żygląd	35-43	46	222
475	Żygląd	35-43	48	276
476	Żygląd	35-43	47	289

* obiekty zaznaczone na kolor niebieski wpisane są do rejestru zabytków

Uzasadnienie

Ustawa z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zobowiązuje organy samorządu do sporządzania co cztery lata programów opieki nad zabytkami.

Program sporządzany jest przez Wójta, a następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez radę gminy. Sporządza się go na okres 4 lat.

Obecne opracowanie stanowi kontynuację Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Papowo Biskupie na lata 2016-2019. Program został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł dofinansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami.